

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Marginální skupiny optikou českých parlamentních
politických stran v letech 2013 - 2016**

Bc. Karel Škarka

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Politologie

Diplomová práce

**Marginální skupiny optikou českých parlamentních
politických stran v letech 2013 - 2016**

Bc. Karel Škarka

Vedoucí práce:

Mgr. Ľubomír Lupták, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

Na tomto místě bych rád poděkoval svému vedoucímu práce
Mgr. Ľubomíru Luptákovi, Ph.D. za jeho věnovaný čas, rady a ochotu při
psaní práce

Obsah

1. Úvod	6
2. Teoretická část	12
2.1. Nezaměstnaní jako marginální jedinci v české společnosti.....	12
2.2. Segmentace trhu práce a riziko nezaměstnanosti.....	12
2.3. Marginalizace na trhu práce	16
2.4. Marginalizace na základě kulturní nebo etnické odlišnosti.....	19
2.5. Romové a odlišná sociální kultura	22
2.6. Romská problematika v politickém diskurzu	27
2.7. Sociální politika ve vztahu k marginálním skupinám	30
3. Praktická část	34
3.1. Metodologie.....	34
3.2. Redistributivní diskurz a prostorová segregace v Poslanecké sněmovně	36
3.3. Redistributivní diskurz a prostorová segregace na půdě Senátu	50
3.4. Integrační diskurz a dlouhodobá nezaměstnanost v Poslanecké sněmovně	54
3.5. Integrační diskurz a dlouhodobá nezaměstnanost na půdě Senátu	69
4. Závěr	74
5. Seznam použitých zdrojů	81
5.1. Seznam zdrojů a literatury	81
5.2. Seznam stenoprotokolů a stenozáznamů.....	85
6. Resumé	88

1. Úvod

V historii lidstva se ukazuje, že společnost vykazuje určité tendence znevýhodňovat menšinové skupiny. Nejrůznější minoritní skupiny jsou majoritní společností diskriminovány v alokaci zdrojů, jsou nedostatečně zastoupeny či vyloučeny z rozhodovacích orgánů. Kromě toho je na menšinové skupiny nebo skupiny podléhající marginalizaci vyvíjen tlak, aby se asimilovaly do již rozvinuté socio-ekonomické struktury společnosti a tím byla erodována jejich specifická či kolektivní identita. Početně větší skupina obyvatel představuje obvykle dominantní skupinu, která svojí dominanci využívá k upevnění svých pozic ve společnosti. Pro odstranění marginalizace a nerovností ve společnosti je jedním z nejdůležitějších aspektů rovnost všech členů společnosti. Rovnost členů společnosti musí být však v první řadě podporována vládní politikou a politickými stranami v systému. Aby mohl být zahájen jakýkoli proces nápravy vůči znevýhodněným a marginalizovaným skupinám, je potřeba pochopit situaci minoritních skupin a definovat jejich specifické potřeby. Další aspektem směrem k rovnoprávné společnosti je, že těmto znevýhodněným skupinám by měl být umožněn přístup k veřejné i politické diskusi, aby samy mohly vyjádřit své potřeby (Jabareena – Vilkomersonb, 2014: 46–47).

Gerd Baumann (1999: 18–21) vysvětluje vznik minoritních skupin ve společnosti pomocí konceptu tzv. multikulturního trojúhelníku. V prvním rohu trojúhelníku se nachází moderní stát nebo západní národní stát. Takový stát řídí vládnoucí elity a společenský diskurz je nastolován hegemonní mediální sférou a dominantní občanskou kulturou dané země. Druhým pólem multikulturního trojúhelníku je myšlenka stejného etnického původu a kulturní identity. Na posledních vrcholu se pak nachází náboženství, které může podporovat kolektivní identitu nebo naopak vyvolat společenský konflikt. Tyto tři vrcholy trojúhelníku představují dle Baumanna hlavní sílu, která determinuje společenský diskurz a určuje, kdo se ve společnosti může stát znevýhodňovanou minoritní skupinou.

Minoritní či nějakým způsobem odlišné skupiny obyvatel podléhají často procesu marginalizace, což je proces, kdy dochází k postupnému odsouvání jedinců či celých skupin obyvatel na okraj společnosti. Tento proces může vést až k úplnému vyloučení ze společnosti, tedy k sociální exkluzi. Tyto skupiny, obecně označované jako marginální, jsou charakteristické nižším společenským významem a například etnickou nebo kulturní odlišností od majoritní společnosti. Obyvatelé, jež jsou oběťmi sociální exkluze pak nemohou plnohodnotně participovat na aktivitách, které jsou běžné pro majoritní společnost. Z historického hlediska odsouvání některých osob na okraj společnosti či mimo ni představovalo pro společnost mechanismus sociální kontroly, kterou si majoritní společnost zajišťovala konformitu svých členů. Sociální exkluze také představovala druh určité sankce pro ty, kteří narušovali nebo nechtěli přijmout nastavený společenský řád. Důvodem k sociální exkluzi tedy bylo, že někteří členové společnosti porušovali etické a právní normy, zvyky a základní hodnoty nastavené majoritní společností. Sociální vyloučení představovalo pro majoritní společnost určitý mechanismus k formování a posilování vlastní identity a udržení své integrity směrem dovnitř i navenek. V současnosti je již marginalizace a sociální exkluze vnímána opačně, a to jako ohrožení pospolitosti a sociální soudržnosti společnosti a také jako zpochybnění identity konkrétních členů společnosti (Mareš – Sirovátka, 2008: 272).

Přestože většina demokratických a zdravě fungujících států vykazuje snahu eliminovat marginalizaci a sociální vyloučení jakožto negativní společenský fenomén, můžeme se s ním setkat v různé míře v každé moderní společnosti i v dnešní době. Z etatistického a institucionálního pohledu může být příčinou sociální exkluze selhávání základních sociálních institucí, které mají zajišťovat integraci společnosti a integraci jedinců do společnosti. Stát, jeho orgány a instituce hrají v oblasti marginalizace a sociální exkluze zásadní roli, neboť pomocí sociální politiky mají schopnost začleňovat občany do společnosti. Stejně jako má stát k dispozici prostředky a mechanismy k sociální inkluzi, tak může záměrně či nevědomě vytvářet podmínky pro sociální exkluzi a tu dále prohlubovat. V určitých

případech se sám stát může stát nástrojem sociálního vyloučení paradoxně tím, že se snaží lidem na okraji společnosti pomoci. Tato pomoc však může být většinovou společností vnímána negativně a může dojít k ještě hlubší sociální stigmatizaci již marginálních skupin.

V České republice stejně jako v ostatních zemích Evropské unie je pro hodnocení chudoby a sociální exkluze využíván mezinárodně srovnatelný souhrnný indikátor s názvem Míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením. Tento indikátor vyjadřuje podíl osob z celkového počtu obyvatel, které jsou ohroženy příjmovou chudobou, materiální deprivací nebo žijí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. Všechny tyto tři faktory mohou vést k marginalizaci a následné sociální exkluzi ve společnosti. Hodnota tohoto indikátoru je podle dokumentu Strategie sociálního začleňování 2014 - 2020 Ministerstva práce a sociálních věcí dlouhodobě nejnižší v rámci zemí Evropské unie. Podíl osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením v České republice činil v roce 2008 a 2011 15,3 %, zatímco průměr Evropské unie byl 24, 8 %. V roce 2012 se podíl zvýšil o 0,1 % na 15,4 %. V konkrétním vyjádření to představuje zhruba 1,5 milionů osob, které jsou ohroženy chudobou nebo sociálním vyloučením. Nejohroženější skupina populace o velikosti zhruba 130 tisíc je tvořena osobami, které jsou zároveň ohroženy příjmovou chudobou, materiální deprivací a současně žijí v domácnostech s nízkou pracovní intenzitou. Přestože je míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením v České republice dlouhodobě dle tohoto indikátoru nejnižší v celé Evropské unii, není počet 1,5 milionu ohrožených osob zdaleka zanedbatelným číslem, proto je marginalizace a sociální vyloučení dlouhodobě dominantním politickým tématem¹.

Za marginální skupiny obyvatel lze v českém prostředí považovat zejména etnické menšiny, konkrétně romskou populaci a sociálně slabé jedince z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti. Diskuse o tomto společenském problému se

¹ Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014). Strategie sociálního začleňování 2014 - 2020 (http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf, 27. 12. 2016).

pochopitelně promítá i na politickou úroveň. Na politické úrovni problematiku marginálních skupin diskutují politické strany a přináší různé pohledy, názory, politiky a nástroje řešení této problematiky, což je právě předmětem zkoumání této diplomové práce.

Cílem této diplomové práce je zjistit, jak na marginální skupiny nahlíží a jak se danou problematiku snaží řešit české parlamentní strany, konkrétně jejich zástupci v Poslanecké sněmovně a Senátu České republiky v rozmezí let 2013 - 2016. V rámci zkoumání tohoto dominantního politického diskurzu mě bude zajímat: 1) jak marginální skupiny označují a především jak k nim přistupují jednotlivé parlamentní strany, 2) jaké konkrétní nástroje a strategie jsou voleny, jestli se jedná o represivní či inkluzivní řešení, 3) jestli je možné pozorovat nějaké společné názorové vzorce a nástroje řešení, které by bylo možné považovat za typické a charakteristické pro zkoumané období. Ve své práci využiji typologii ideologických rodin Klause von Beymeho a na základě ideově-programatického klíče rozdělím parlamentní strany na levici a pravici. U levicových stran lze předpokládat, že marginální skupiny budou v popředí jejich zájmu a že použitím inkluzivních nástrojů se budou snažit tyto vytlačované skupiny integrovat zpět do společnosti. U pravicových stran lze naopak predikovat jiné politické cíle a negativní postoj vůči marginálním skupinám, doprovázený represivními strategiemi prohlubující jejich marginalitu. Budu tedy také zkoumat, jak se problematika marginálních skupin odráží v činnosti českých parlamentních stran vzhledem k jejich ideologické (stranické) příslušnosti. Práce by měla být případovou analýzou, která bude zkoumat fenomén marginalizace a marginálních skupin z perspektivy parlamentních politických stran v České republice (tj. stran zastoupených v Poslanecké sněmovně nebo Senátu Parlamentu České republiky v tomto zkoumaném období).

K cíli práce se pokusím dojít pomocí kvalitativní strukturální obsahové analýzy originálních dokumentů Poslanecké sněmovny a Senátu. Primárním

zdrojem informací pro mě budou stenoprotokoly z digitálního archivu Parlamentu České republiky a stenozáznamy z archivu Senátu Parlamentu České republiky v letech 2013 až 2016, kde jsou zaznamenány průběhy jednotlivých schůzí.

Tato diplomová práce bude rozdělena na tři hlavní části. V první teoretické části bude nastíněn teoretický rámec marginalizace jedinců v české společnosti. Budou definovány dvě hlavní skupiny obyvatel, které podléhají marginalizaci. První z nich jsou sociálně slabí občané z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti. Na segmentační teorii trhu práce a teorii flexibilní firmy přiblížím, z jakých důvodů se může stát jedinec neuplatnitelný na trhu práce a jaké jsou důvody a rizika dlouhodobé nezaměstnanosti. Dále budou nastíněny hlavní příčiny marginalizace na trhu práce a diskriminace jako jedna z forem marginalizace jedinců na pracovním trhu. Dále se bude teoretická část týkat Romů, jakožto skupiny obyvatel podléhající procesu marginalizace na základě etnické a kulturní odlišnosti. Bude upřesněno, koho je možné za Roma považovat a z jakých důvodů podléhají marginalizaci. Na základě odlišné sociální kultury budou Romové prostřednictvím sociologického přístupu Willa Kymlicky definováni pro účel této práce jako národnostní menšina a budou popsány i snahy o jejich integraci do majoritní společnosti. Romská problematika bude také zmíněna v politickém diskurzu. Teoretickou kapitolu pak uzavírá část věnovaná sociální politice ve vztahu k marginálním skupinám. Zde budou popsány základní modely sociální politiky, které mají možnost marginální skupiny integrovat zpět do společnosti, nebo naopak prohloubit jejich marginalizaci. Sociální politiku utváří politická reprezentace, která je v daném volebním období u moci, tudíž zde bude přítomen i výčet parlamentních stran přítomných v Poslanecké sněmovně a v Senátu Parlamentu České republiky rozdělený dle ideologicko programové typologie Klause von Beymeho do příslušných stranických rodin. Druhá část je empirickou kapitolou, kde budou zkoumány a analyzovány projevy a výstupy členů parlamentních stran na půdě Poslanecké sněmovny a Senátu, kteří se zabývali

danou problematikou marginálních skupin ve společnosti a souvisejícími jevy. Ve třetí závěrečné části budu diskutovat a sumarizovat výsledky analýzy.

Stěžejním zdrojem informací pro napsání této diplomové práce budou originální dokumenty z digitálního archivu Parlamentu České republiky, konkrétně stenoprotkoly ze 7. volebního období Poslanecké sněmovny v období let 2013 - 2016, dostupné online na internetových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu Česko republiky. K analýze rozprav na půdě Senátu v témže časovém rozmezí, tedy od roku 2013 - 2016, budou využity stenozáznamy z 9. až 11. funkčního období Senátu, dostupné v dokumentech na internetových stránkách Senátu Parlamentu České republiky. Teoretická část bude čerpat z odborné literatury autorů zabývajících se problematikou marginalizace, pracovního trhu, etnických menšin ve společnosti a v neposlední řadě i sociální politikou. Nezaměstnaností jako sociálním problémem a marginalizací na trhu práce se v české prostředí dlouhodobě zabývá Tomáš Sirovátka, proto budou v rámci této kapitoly využity jeho publikace *Politika pracovního trhu a Nejistoty na trhu práce*. Dalším zdrojem informací bude monografie *Politika zaměstnanosti a další opatření na trhu práce v dlouhodobé perspektivě a v průběhu krize*, na které se podílel s Ivanou Šimkovou. Přínosem informací je i kniha Petra Mareše s názvem *Nezaměstnanost jako sociální problém* a kniha *Nová sociální rizika na trhu práce a potřeby reformy české veřejné politiky*, kterou editovali Jiří Winkler a Lenka Klímplová. V podkapitole věnující se Romům a jejich marginalizaci jsou hlavními zdroji publikace *Sociální exkluze v multikulturních společnostech* od Andrey Preissové Krejčí, Jueréze Toleda a kolektivu a kniha *Romové, otázky a hledání odpovědí* napsaná Miriam Prokešovou. Hojně bude využita i kniha editorů Marka Jakoubka a Lenky Budilové s názvem *Romové a Cikáni – neznámi i známí*. V této podkapitole využiji i oficiální dokumenty Ministerstva práce a sociálních věcí jako *Strategie sociálních začleňování 2014 - 2020* nebo *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. V souvislosti s přiblížením modelů sociální politiky bude využito i publikace Pavla Kaczora *Sociální politika a sociální systém ČR*.

2. Teoretická část

2.1. Nezaměstnaní jako marginální jedinci v české společnosti

Marginalizace a sociální vyloučení velmi úzce souvisí především s dlouhodobou nezaměstnaností. Podle Ministerstva práce a sociálních věcí je zajištění rovného přístupu k zaměstnání pro všechny skupiny obyvatel České republiky jedním z hlavních předpokladů boje se sociálním vyloučením. Podpora zaměstnanosti u sociálně vyloučených osob a u osob ohrožených sociální exkluzí je důležitá jednak z důvodu zajištění adekvátního příjmu a zabránění ohrožení chudobou, ale také z důvodu sociální integrace této skupiny obyvatel, protože výkon zaměstnání nepředstavuje jenom zdroj příjmu, ale také důležitou společenskou hodnotu. Dlouhodobá nebo opakovaná nezaměstnanost totiž přispívá k nárůstu sociální a materiální deprivace jedinců a zvyšuje riziko jejich sociálního vyloučení. Dlouhodobá nezaměstnanost může vést k sociální izolaci, k vyloučení ze sociálních vztahů nebo ke ztrátě podpory ze strany komunity či společnosti. Dlouhodobá nezaměstnanost je v českém prostředí také spojena například s nízkou kvalitací nebo diskriminací ze strany zaměstnavatelů, čemuž se budu věnovat v následujících podkapitolách. Dlouhodobě nezaměstnaní ztrácejí postupně pracovní návyky, jejich šance na uplatnění na trhu práce tak může klesat, a jak je z předchozích řádků patrné, mohou se stát marginální skupinou odsunutou na okraj společnosti, pokud už tedy k tomuto procesu nedošlo².

2.2. Segmentace trhu práce a riziko nezaměstnanosti

Pro většinu ekonomicky rozvinutých zemí, které prošly úspěšně tržní transformací, je nezaměstnanost jedním z nejzávažnějších politických a sociálních problémů. Mezi negativní důsledky nezaměstnanosti patří sociální deprivace společnosti a kumulace sociálně patologických jevů, které mohou vést k marginalizaci nebo k sociálnímu vyloučení jedinců či celých skupin ze společnosti.

² Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014). Strategie sociálních začleňování 2014-2020 (http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf, 27. 12. 2016).

Z toho důvodu je politika zaměstnanosti a politika pracovního trhu jedním ze základních nástrojů sociální politiky. Pracovní trh má svou ekonomickou, ale i sociální funkci, neboť zabezpečuje pracovníkům prostředky k životu. Prostřednictvím pracovního trhu je pracovníkům zajištěn nejen finanční příjem, ale i určitý sociální status spojený s pracovní pozicí (Sirovátka, 1995: 3–5).

Pracovní trh není většinou chápán jako homogenní uzavřený systém. Jinak řečeno, neexistuje jeden trh práce, ale v podstatě tolik trhů práce, kolik existuje odvětví, profesí nebo třeba geografických oblastí. Segmentační teorie nechápu tedy trh práce jako jednotný, ale jako celou řadu autonomních trhů (Sirovátka, 1995: 24). Nejznámější ze segmentačních teorií je koncept duální ekonomiky, která dělí pracovní trh práce na primární a sekundární. Na primárním pracovním trhu práce se nacházejí lepší, výhodnější pracovní příležitosti s vyšší prestiží. Primární trh poskytuje zpravidla lepší pracovní podmínky a možnost kariérního růstu. Vyznačuje se také stabilitou pracovních míst, vyskytuje se zde převážně pouze frikční nezaměstnanost, která však představuje přirozený pohyb pracovních sil na trhu práce. Pro zaměstnance je snazší zvýšit si kvalifikaci, a tak upevnit svou pracovní pozici, nebo se v případně propuštění udržet na tomto trhu práce. Práce je většinou dobře finančně ohodnocena s možností mzdového růstu, přičemž je pozorovatelná relativně nízká míra fluktuace. Sekundární trh práce lze označit do značné míry za opak trhu primárního. Vyznačuje se pracovními místy s nižší nerostoucí mzdou a nižší prestiží. Je zde velmi malá možnost kariérního růstu, pokud se dá o kariéře vůbec hovořit, neboť je periodicky přerušovaná obdobími kratší či delší nezaměstnanosti. Pracovní pozice jsou tak na tomto trhu práce méně stabilní, navíc je tento trh charakteristický i cyklickou³ nezaměstnaností. Malá či nulová možnost kvalifikace je pak často příčinou strukturální nezaměstnanosti⁴. Kvůli nízké míře kvalifikace je navíc znemožněn vstup na primární trh práce. Z uvedené charakteristiky sekundárního trhu práce je patrné, že pracovníci na

³ Cyklická nezaměstnanost vzniká v důsledku recese ekonomiky, kdy dochází k propouštění pracovních sil.

⁴ Strukturální nezaměstnanost spočívá v nesouladu mezi kvalifikačními požadavky na určitou pracovní pozici a kvalifikací volných pracovních sil.

tomto trhu práce jsou mnohem častěji ohrožováni jednou z forem nezaměstnanosti, která vede k marginalizaci těchto osob jak na trhu práce, tak i ve společnosti (Mareš, 2002: 59–60).

Na teorii segmentovaného trhu práce, kde produkuje nerovnosti a nezaměstnanost především sekundární trh práce, navazuje teorie nebo koncept flexibility. Flexibilita pracovní síly se stává hlavním požadavkem adaptace na podmínky dynamicky se rozvíjejícího trhu práce. Téma pracovní flexibility se v českém prostředí začalo objevovat v 90. letech spolu se sociální a ekonomickou transformací. Transformace pracovního trhu začala postupně odsouvat dřívější rigidní uspořádání pracovního trhu, které bylo charakteristické vysokou jistotou práce, malou orientací na pracovní výkon a modelem jednoho stálého zaměstnání až na celý život. V souvislosti s rostoucím tlakem na konkurenceschopnost podniků začal být kladen důraz na flexibilitu pracovních sil, maximální výkon a produktivitu práce (Sirovátka, 2009: 12). Jednou z nejvýznamnějších teorií, která na pracovní flexibilitu nahlíží z pohledu podniku, jenž se snaží přijmout strategii vedoucí ke zvýšení konkurenceschopnosti na trhu, je teorie flexibilní firmy J. Atkinsona a N. Meagera. Flexibilní firmy, které jsou schopné reagovat na požadavky trhu, musí využívat tzv. funkční, numerickou a finanční flexibilitu. Z pohledu marginalizace pracovníků a nezaměstnanosti lze pozitivně hodnotit funkční flexibilitu, která umožňuje pracovníkům procházet rekvalifikací či školeními, a tak umožňuje měnit pracovní pozice pracovníků uvnitř firmy. Negativní flexibilitou z pohledu zaměstnanců je flexibilita numerická, která označuje schopnost firmy přizpůsobit počet zaměstnanců a jejich pracovní dobu dle aktuálních potřeb, což znamená, že zaměstnanec může být v některých případech z důvodu nepotřebnosti propuštěn. Finanční flexibilita pak představuje možnost přizpůsobovat mzdy podle schopností a výkonnosti zaměstnanců. Takové firmy rozdělují své zaměstnance na jádro, kde jsou kvalifikovaní zaměstnanci s jistotou pracovní pozice. Tito zaměstnanci jsou důležití pro fungování firmy a je od nich vyžadována pouze funkční flexibilita. Tyto pracovní pozice odpovídají primárnímu trhu práce, jak je popsáno výše. Rizikovou

skupinu, která je ohrožena ztrátou zaměstnání a je vystavena marginalizaci, představují zaměstnanci na periferii firemní hierarchie, na kterých je uplatňována numerická i finanční flexibilita (Dudová – Vohlídalová, 2008: 16–17).

Specifickou skupinu na periferii struktury zaměstnání nebo firmy představují tzv. flexiworkers, kteří jsou ještě v horší pozici než pracovníci na sekundárním trhu práce. Flexiworkers jsou najímáni na částečné úvazky ve službách, na dočasné práce nebo práce v domácnostech, které nechce nikdo z práce schopných jedinců vykonávat. Flexiworkers pracují většinou v neformální ekonomice a jsou zde do velké míry zastoupeni i zahraniční pracovníci. Flexiworkers tak vytvářejí ještě jeden trh práce, a to terciální, který je tvořený pozicemi, které nechtějí domácí pracovníci vykonávat například kvůli nízké mzdě nebo sociálnímu statusu (Pořízková, 2010: 86–87).

Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky uvádí, že existují různé metody flexibilní práce, kdy jejich využití v praxi závisí na druhu vykonané práce. Podle zákoníku práce lze flexibilní práci charakterizovat na základě kratší nebo změněné pracovní doby, pružné pracovní doby, práce z domova nebo na dálku a například dohody o provedení práce místo smlouvy na stálý pracovní poměr. Za flexibilní formy práce lze považovat sdílení pracovního místa více zaměstnanci, volnou pracovní dobu nebo víkendovou práci. Podle předchozího výčtu patří tyto pracovní pozice na sekundární trh práce a zaměstnanci vykonávající flexibilní formu patří na periferii firem, a tudíž jsou vystaveni mnohem většímu riziku ztráty zaměstnání⁵.

Podle studie Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí, kterou zpracovali v roce 2013 Sirovátka a Šimíková, lze za hlavní trvalé příčiny nezaměstnanosti označit hned několik příčin současně. Jsou to příčiny, které způsobují strukturální nerovnováhy a snižují flexibilitu trhu práce, o které byla řeč výše. Za hlavní

⁵ Ministerstvo práce a sociálních věcí (2008). Jaké jsou flexibilní formy zaměstnávání? (<http://www.mpsv.cz/cs/5793>, 14. 12. 2016).

strukturální nerovnost lze považovat nízkou motivaci nezaměstnaných, vyplývající z nevýhodného poměru sociálních dávek a mezd. Dalšími příčinami jsou strukturální změny, nízká kvalifikační úroveň nezaměstnaných, špatná dopravní obslužnost nebo nízká úroveň poptávky po pracovní síle. Jedním z hlavních důvodů nezaměstnanosti, kterým se budu zabývat v další podkapitole, je vybíravost zaměstnavatelů, respektive jejich přehlížení určitých skupin nezaměstnaných (Sirovátka – Šimíková, 2013: 19).

2.3. Marginalizace na trhu práce

Pojmy chudoba, marginalizace nebo sociální exkluze jsou často spojovány s kvalitativní změnou na trhu práce, který se proměnil v důsledku globálního rozšíření ekonomické soutěže, přechodu ke znalostní společnosti⁶ a deindustrializaci. Lidé, kteří se nedokáží dostatečně přizpůsobit těmto změnám, se pak stávají marginalizovanými na trhu práce, ztrácejí své ekonomické funkce a společenský status. Z ideologicko-politického pohledu existují dva protichůdné směry-teorie, které se snaží vysvětlit příčinu procesu marginalizace na trhu práce. První teorie vychází z individualismu a marginalizaci na trhu práce vysvětluje jako selhání jedince a důsledek individuálního nedostatečného lidského kapitálu (Sirovátka – Mareš, 2006: 628). Nerovnost postavení osob na trhu práce vychází z jejich použitelnosti v produkci a z jejich kvalifikace. Důležitou roli zde hraje zmíněný lidský kapitál. Lidský kapitál lze charakterizovat znalostmi a věděním, kterými disponuje každý jedinec. Lidský kapitál lze rozdělit na znalosti (informace a poznatky, které jedinec má a které je schopný vyjádřit) a výkonné dovednosti. Lidský kapitál nabývá jedinec zejména v procesu vzdělávání (Veselý, 2006: 9). Je to právě velikost lidského kapitálu, který zařazuje jedince na trhu práce do výhodné či nevýhodné pozice, předurčuje platové podmínky a především má vliv na menší či

⁶ Znalostní společnost je taková společnost, která se snaží o svůj rozvoj, zdokonalování a vzdělávání po celý život, přičemž se vzdělávání stává i součástí způsobu života.

větší jistotu zaměstnání (Mareš, 2002: 37). Druhá teorie naopak nevidí příčinu na straně konkrétního jedince, ale vychází z předpokladu, že v jednotlivých případech dochází ke kumulaci znevýhodnění a marginalizaci na trhu práce vidí v kontextu deprivace a sociální exkluze. Důsledkem takového procesu marginalizace na trhu práce je především dlouhodobá nezaměstnanost, omezený přístup k zaměstnání, materiální deprivace a sociální vyloučení (Sirovátka – Mareš, 2006: 628).

Marginalizaci na trhu práce lze charakterizovat jako proces, kdy dochází k absenci či omezení participace jedinců v tržní soutěži o pracovní místa. Jinými slovy je to proces, kdy jsou určité skupiny vytlačovány z některých pracovních pozic na pracovním trhu. Marginalizace představuje redukci šancí a vytlačení pracovníků s určitými sociálními charakteristikami do nevýhodných pozic na trhu práce a zároveň jsou vystaveni vyššímu riziku nezaměstnanosti (Dudová – Vohlídalová, 2008: 23–24). Tyto marginalizované skupiny se pak nacházejí na méně výhodných pozicích, které plně nevyužívají jejich kvalifikace či schopností, neposkytují požadovanou perspektivu ani jistotu, přičemž se tedy jedná zejména o sekundární trh práce. Ještě vážnějším důsledkem je, že se tyto skupiny mohou dostat úplně mimo pracovní trh a stávají se tak dlouhodobě nezaměstnanými. Objekty marginalizace mohou být jedinci, nejčastěji z důvodu absence lidského kapitálu nebo celé sociální skupiny, kde má marginalizace nejčastěji podobu cílené diskriminace. Marginalizace nejčastěji postihuje nedostatečně kvalifikované osoby a příslušníky etnických menšinových skupin, přičemž v některých případech dochází ke kombinaci obou skupin, pod čímž si můžeme představit příslušníky etnických minorit s malou kvalifikací. V České republice je to například případ Romů, u nichž se sčítá nízká míra kvalifikace, faktická nebo stereotypizovaná nespolehlivost, malý lidský kapitál a diskriminace na základě odlišné etnicity (Mareš, 2002: 65).

K významným faktorům ovlivňující marginalizaci na trhu práce patří zmíněná diskriminace. V praxi to vypadá tak, že zaměstnavatelé spoléhají na obecné dojmy

a určité stereotypy o skupinách, do kterých kandidáti o zaměstnání patří. Podle toho kalkulují předpokládané náklady na zaučení či rekvalifikaci kandidáta, což už předem znevýhodňuje lidi bez praxe. Na základě stereotypů také odhadují kontinuitu zaměstnání a pracovní produktivitu, což znevýhodňuje například etnické menšiny. Podle Radky Dudové se ukazuje, že na diskriminaci se vedle zaměstnavatelů podílejí i některé státní instituce pracovního trhu. Jedná se například o pracovní úřady, které určitým skupinám zájemců o práci nabízejí jen hůře placená a jinými skupinami nepřijímaná pracovní místa ze sekundárního trhu práce. Činí tak na základě předpokladu, že by tyto skupiny neuspěly v jiných výhodnějších pozicích například na primárním trhu práce. Tyto diskriminované skupiny také nejsou často dostatečně zahrnovány do programů aktivní politiky zaměstnanosti. Diskriminaci je tam možné chápat jako příčinu, ale i jako důsledek sociální exkluze. Diskriminace vede jednak k marginalizaci na trhu práce, což je jedna z hlavních forem sociální exkluze, ale také dochází k tomu, že vyloučené skupiny jsou na základě připisovaných rysů automaticky diskriminovány v přístupu k zaměstnání (Dudová – Vohlídalová, 2008: 26).

Když bychom to měli shrnout, tak jako marginalizované pracovníky chápeme jedince na sekundárním trhu práce, jedince vykonávající marginální práci, jedince s nízkou kvalifikací či lidským kapitálem a jedince na periferii firem (Sirovátka, 2009: 10). Existují dvě hlavní obecné strategie, které mohou marginalizované osoby na trhu práce uplatňovat. První strategie se zaměřuje na upevnění pozic na formálním trhu práce. Může to být snaha proniknout na primární trh práce, zaujmout výhodnou pozici na trhu sekundárním, přijmout jakoukoli pozici na sekundárním trhu nebo přijmout práci na neformálním trhu práce. Druhá strategie směřuje mimo trh práce. Jedinec se soustředí na přijetí statusu klienta sociálního státu a žije ze sociální podpory, což je strategie úplné rezignace. Jedinec také může odmítnout nevýhodnou pozici a čekat na lepší nebo úplně odmítnout účast na trhu práce (Mareš, 2002: 65). Stálý nárůst počtu marginalizovaných skupin pracovníků znamená čím dál větší dualizaci pozic na trhu práce a má řadu negativních dopadů

v oblasti sociálních nerovností a sociálního vyloučení a stejně tak narušuje funkci pracovního trhu (Sirovátka, 2009: 9).

2.4. Marginalizace na základě kulturní nebo etnické odlišnosti

Romská problematika je neustále diskutované téma jak v politických kruzích, tak ve společnosti, ale i médií nejenom na místní, ale i na celostátní úrovni. I přes aktuálnost problematiky neexistují přesná data o počtu Romů žijících na území České republiky. Tvrdá data o romské menšině jsou jen těžko dostupná, ale jako jeden z orientačních ukazatelů může posloužit Sčítání lidu, domů a bytů v roce 2001 a 2011, kde se k romské národnosti hlásí něco přes 10 tisíc občanů. Tento počet však všichni odborníci zabývající se romskou problematikou považují za silně podhodnocený, neboť některé odhady přepokládají, že skutečný počet Romů v ČR může být až dvacetkrát vyšší (Langhamrová – Fiala, 2008: 94). Tento odhad potvrzuje Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015 vydaná Vládou ČR, kde jsou Romové klasifikováni jako nejpočetnější národnostní menšina žijící v ČR. Na základě kvalifikovaných odhadů koordinátorů pro záležitosti romské menšiny žilo v roce 2015 na území ČR 226 300 Romů, což představuje 2,1 % z celkové populace České republiky. Z tohoto celkové počtu pak tvořili zhruba polovinu Romové integrovaní do společnosti a druhou polovinu tvořili Romové, kteří žijí v nepříznivé životní situaci, kterou označujeme jako sociální vyloučení. Přesnost sběru dat o počtu Romů limitují především sociálně vyloučení Romové, kteří často migrují za dostupnějším bydlením, neboť některé romské rodiny změnilly v roce 2015 bydliště až čtyřikrát. Migrace je však většinou intraregionální, tedy pouze v rámci obce nebo kraje⁷.

Chceme-li se zabývat marginalizací na základě etnicity a romskou problematikou obecně, je potřeba vymezit, koho je možné za Roma považovat. Je možné použít definici populace běžně používanou v demografii, která říká, že

⁷ Úřad vlády České republiky (2016). Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>, 2. 1. 2017).

populace je soubor osob se společnými biologickými a kulturními znaky, v jehož rámci dochází k reprodukci. Tato definice tak do romské populace zahrnuje jak Romy, kteří se za Romy sami považují, nebo ty, kteří jsou tak vnímáni. Jednou z přesnějších definic může být, že za Roma považujeme takového jedince, který se za Roma sám považuje, aniž by se k této příslušnosti musel hlásit, nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí nebo společnosti na základě skutečných nebo domnělých kulturních, antropologických či sociálních znaků. Toto vymezení může být politicky nekorektní, ale na druhou stranu zdůrazňuje skutečnost, že přisuzované romství je jednou z hlavních příčin marginalizace a sociální exkluze (Langhamrová – Fiala, 2008: 95–95). Přisuzovaná etnicita tak hraje v procesu marginalizace specifickou roli. Značná část obyvatel ČR se mylně domnívá, že se v případě marginalizace či sociální exkluze jedná primárně o problém etnický, nikoli sociální. Dá se tedy konstatovat, že příčinou marginalizace některých Romů není ani tak jejich sociální situace, ale etnický původ (Švec, 2009: 8).

Většina Romů se v České republice stále hlásí k české, slovenské nebo jiné národnosti a to z důvodu obavy přihlásit se k populaci, která je majoritní společností většinou vnímána negativně. Dalším důvodem může být, že někteří Romové nechápou rozdíl mezi státní a národnostní příslušností. Mezi těmi, kteří se k romské národnosti nehlásí, jsou však i Romové, kteří se do jisté míry asimilovali a přijali kulturu majoritní společnosti. Sběr oficiálních dat o počtu romské národnostní menšiny také komplikuje fakt, že Romové mají ke sčítání a podobným věcem kvůli obavě z marginalizace značnou nedůvěru, a tak se brání různými evidencím a k romské národnosti se raději nehlásí (Langhamrová – Fiala, 2008: 95–97).

Na základě odhadů Zprávy o stavu romské menšiny za rok 2015 lze ze socioekonomického hlediska rozdělit Romy na dvě skupiny. Zhruba polovinu Romů v české společnosti představují Romové, kteří se dokázali integrovat do společnosti, a tak je těžké určit, jestli si i přes integraci dokázali udržet svou sociální

kulturu, nebo se jí zřekli. Druhou polovinu pak tvoří Romové sociálně vyloučení nebo Romové ohrožení sociální exkluzí. Tato skupina je vystavena marginalizaci a vytěsňování na okraj společnosti. I když v první skupině jsou Romové, kteří jsou začleněni do společnosti, představují romskou střední třídu a inteligenci, jsou vzdělaní, mají stabilní zaměstnání s dostatečnými příjmy, nemají dluhy, přesto celá řada z nich pouze z důvodu odlišné národnosti či etnicity čelí předsudkům a diskriminaci ze strany určité části společnosti stejně jako Romové z druhé skupiny žijící v podmínkách sociální exkluze. Sociální exkluze v tomto případě představuje proces, kde jsou Romové či celé romské skupiny vytlačovány na okraj společnosti a je jim ztížen nebo omezen přístup k příležitostem a zdrojům, které jsou obvykle dostupné ostatním členům společnosti. V důsledku tohoto procesu mají tak Romové omezený přístup na bytový trh a v kombinaci s nízkými příjmy či vysokým zadlužením se celé skupiny Romů stěhují za levnějším a dostupnějším bydlením na ubytovny nebo do domů na periferie měst a krajů. Situaci ohledně sociální exkluze v posledních letech stěžuje fakt, že často docházelo k sestěhovávání Romů do určitých lokalit, kde pak vzniká problém sociálně vyloučených lokalit, v nichž však nežijí pouze Romové⁸. Sociálně vyloučenou lokalitou je podle Analýzy sociálně vyloučených lokalit v ČR možno charakterizovat jako lokalitu, která je symbolicky nebo prostorově ohraničena a je zde koncentrováno minimálně 20 osob žijících v nevyhovujících podmínkách. V roce 2006 žilo ve 310 sociálně vyloučených lokalitách zhruba 60 až 80 tisíc obyvatel, ale do roku 2014 se počet těchto lokalit i osob zde žijících téměř zdvojnásobil. Podle průzkumu žilo v roce 2014 ve vyloučených 606 lokalitách asi 115 tisíc lidí, což dokládá, že chudoba, marginalizace a sociální vyloučení je jedním z největších problémů české společnosti⁹.

⁸ Úřad vlády České republiky (2016). Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>, 2. 1. 2017).

⁹ Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015). Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR (http://www.mpsv.cz/files/clanky/21190/Prezentace_Analyza_SVL_27_5_2015.pdf, 7. 1. 2017).

2.5. Romové a odlišná sociální kultura

V souvislosti s vymezením romské populace a zkoumáním romské problematiky je potřeba teoreticky uchopit Romskou populaci jako národnostní menšinu, jinak by Romové mohli být považováni pouze za historicky početnou skupinu imigrantů. Podle Willa Kymlicky lze minority ve státě rozdělit na dvě základní etnicko-kulturní skupiny: národnostní menšiny a etnické odlišné skupiny imigrantů (De Schutter, 2005: 21).

Dle přístupu Willa Kymlicky se imigranti stávají občany státu na základě dobrovolného přistěhovalectví, ale jsou geograficky rozptýleni a postrádají kapacitu k vytvoření politického, sociálního a ekonomického života. Naopak národnostní menšiny jsou chápány jako skupiny obyvatel, které byly začleněny do státu a jsou institucionálně celkem pokryty. Tyto faktory pak vytvářejí odlišné požadavky na kulturní práva a jsou základem odlišných přístupů k oběma skupinám. Národnostní menšiny požadují především kulturní práva, která uchovají jejich institucionální odlišnosti a nezávislost, zatímco imigranti potřebují práva, která jim umožní inkluzi v institucionální a společenské rovině (Stýskalíková, 2004: 9–10). Důležitým prvkem sociologické přístupu Willa Kymlicky, který umožňuje analyzovat odlišnosti národnostních menšin a skupiny imigrantů, je sociální kultura. Sociální kultura je charakterizována společným jazykem, který je prostředkem k vytváření a uchovávání tradic a zvyklostí. Sociální kulturu dále charakterizuje teritorialita, která představuje geografický prostor, kde je lidská činnost řízena tradicemi a zvyklostmi společné kultury. Sociální kultura obsahuje také určitý rámec zahrnující soukromou i veřejnou sféru, kterým se odlišuje od různých náboženských nebo sociálních subkultur. Sociální kultura také představuje institucionální zakotvení, kde instituce zajišťují zvyky a tradice pro normativní základ společnosti (Choudhry, 2002: 58). Na základě těchto faktorů sociální kultury Kymlicka odlišuje národnostní menšiny, které spojuje sociální kultura a imigrantské skupiny, které ji postrádají. Národnostní menšiny se od majoritní společnosti liší

svou kulturou, která zasahuje do jejich soukromého i veřejného života. Národnostní menšiny jsou schopné si udržet svou kulturu a často si přejí nezávislost a vytvoření paralelní společnosti (Stýskalíková, 2004: 10–11).

Za předchozího komunistického režimu docházelo ze strany státu k systematickému potlačování romské sociální kultury. Tehdejší režim praktikoval vůči minoritám a zejména tedy Romům politiku nucené asimilace, snažil se o přizpůsobení Romů hodnotám majoritní společnosti. Cílem totalitního režimu bylo dosažení homogenní společnosti. Po roce 1989 s nástupem demokracie se mění i politika vztahu k menšinám. Česká republika byla postavena před otázkou, jak najít optimální formu uspořádání společnosti, kde se střetávají nebo prolínají partikulární zájmy odlišných kulturních společenství. V západních demokratických společnostech probíhá od 80. let diskuze mezi zastánci dvou rozdílných pojetí koexistence různých kultur ve společnosti (Ramadan, 2008: 178). Tyto dvě do velké míry protikladné normativní vize společnosti skrývají odlišná antropologická východiska. Spor mezi oběma vizemi se týká toho, jestli je důležitější právo nebo dobro. Diskuze je také vedena v rovině prvotnosti jedince nebo společnosti (Barša, 1999: 65).

První z těchto vizí je liberální pojetí multikulturalismu založené na liberálních hodnotách. Klade důraz na jednotlivce, jeho občanskou svobodu a rovnost, což znamená, že všichni bez rozdílu musí mít přístup ke všem potřebám a zároveň musí respektovat společná pravidla. Všechny kultury by si měly být rovny, to znamená, že nikdo by neměl být utlačován jinými kulturami. Tento proud zaměřený na jednotlivce se snaží o jeho začlenění do společenství rovnoprávných osob (Ramadan, 2008: 178). Obecně by stát měl být neutrální co se týče jazyka, školství nebo například státních svátků. Z toho plyne, že i veřejný prostor by měl být etnicky či kulturně neutrální a v osobním životě má být jednotlivci ponechána kulturní svoboda. Státní instituce by měli brát všechny občany společnosti jako rovné a neměly by brát v úvahu příslušnost jednotlivců ke konkrétním

kulturám (van Waarden, 2014: 530). Druhým pojetím je pluralistický multikulturalismus neboli komunitarismus, který upřednostňuje takové uspořádání společnosti, kde jsou zachovány tradiční vzorce jednotlivých kultur a jednotliví příslušníci kultur je uplatňují ve společném soužití. Každá kultura by měla být vnímána jako samostatný celek, který má být podporován v samostatnosti. Státní politika zohledňuje v přístupu k jednotlivým kulturám specifické hodnoty těchto kulturních společenství. Společnost funguje na vzájemném respektu všech kulturních identit, které se rovným dílem realizují v rámci daného politického celku (Ramadan, 2008: 178–179).

Jak již bylo zmíněno, stát před rokem 1989 praktikoval politiku nucené asimilace a snažil se o začlenění romské etnické minority do majoritní společnosti. Romové se museli vzdát svých kulturních, jazykových a sociálních odlišností a přijmout atributy majoritní společnosti. V obecné rovině tento přístup předpokládá odstranění konfliktu založeného na etnickém základě ztrátou specifické etnické identity jedince či celé skupiny a začleněním se do většinové společnosti. Tato změna je primárně pojímána jako osobní zodpovědnost jedince a v ideálním případě není vyžadována žádná intervence ze strany státu v právní, sociální či vzdělávací sféře (Stýskalíková, 2004: 14). Již po změně režimu v roce 1989 je patrné, že politika vlády ve vztahu k Romům směřuje k uznání Romů ve smyslu pluralistického pojetí multikulturalismu. Vláda se snažila o integraci Romů tak, aby mohlo dojít k zrovnoprávnění romské menšiny, ale zároveň aby byla zachována jejich etnická identita. Tento přístup je pozorovatelný nejen ve všech vládních dokumentech v pozdějším období, ale i například v koncepcích romské integrace. Vládní koncepce obsahují na jedné straně důraz na individuální práva a rovnost všech občanů před zákony České republiky z hlediska lidských práv a na druhé straně proklamují nutnost podpory romské národnostní menšiny či romské komunity a její svébytné kultury, jazyka a tradic (Ramadan, 2008: 204–205).

Vláda přistupovala k integraci a řešení romských otázek komplexně ze tří pohledů: a z perspektivy lidských práv, z perspektivy sociokulturní a z perspektivy národnosti. Tyto přístupy by se měly vzájemně doplňovat, přičemž redukce romské problematiky na kteroukoli z perspektiv by byla považována za nežádoucí. První z těchto perspektiv měla zajistit, aby všichni občané České republiky včetně Romů mohli bez diskriminace užívat všech individuálních práv zaručených Ústavou, Listinou základních práv a svobod a mezinárodními smlouvami o lidských právech a právech Evropské unie. Druhou perspektivou je perspektiva sociokulturní, kterou se zabývá především Rada vlády České republiky pro záležitosti romské komunity. Pro přijetí opatření na podporu sociální a ekonomické integrace Romů je nezbytné uvědomit si, že sociokulturní charakteristiky příslušníka romské komunity zahrnují i občany, kteří se ve sčítáních lidu nebo jinak nehlásí k romské národnosti a neprojevují aktivní vůli rozvíjet vlastní kulturu a jazyk. Právě vzhledem k sociální situaci se mnoho Romů ke své národnostní příslušnosti nehlásí, avšak přesně tato skupina marginalizovaných Romů musí adresátem státní politiky, jež bude řešit spíše sociální (bydlení, sociální péče, zaměstnanost) než národnostní záležitosti (rozvoj kultury a jazyka). Třetí perspektiva je národnostní. Ta se opírá o specifická práva příslušníků národnostních menšin, jak jsou definována v Hlavě III. Listiny základních práv a svobod. Česká republika uznává Romy jako národnostní menšinu, která má své zástupce v Radě vlády pro národnostní menšiny, jež mají možnost usilovat o rozvoj a zachování vlastního jazyka a kultury. V této otázce je důležité zohlednit skutečnost, že romská kultura nemá na rozdíl od jiných národnostních menšin podporu institucí mateřských zemí¹⁰.

Pluralitní nebo komunitární model multikulturalismu je také patrný především v prohlášení v dokumentu Koncepce romské integrace 2005, kde je apelováno na to že: *„Ztráta romské identity, kultury a jazyka nesmí představovat podmínku integrace Romů do české společnosti. Integrací je zde myšleno začlenění*

¹⁰ Vláda České republiky: 2005. Koncepce romské integrace 2005 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-2005-8150/>, 25. 1. 2017).

Romů do společnosti, které jim umožní, aby si zvolili, která kulturní specifika a odlišnosti si přejí zachovat. Proto je základním postojem vlády při její politice vůči romské menšině respekt k romství, jeho tradicím a kultuře¹¹.

Aplikovaný pluralitní model multikulturalismu jak ho pojmá vláda ČR, že bude zachována specifická romská identita, a přesto dojde k integraci Romů do majoritní společnosti, se zdá být nefunkční, neboť romská kultura je pro majoritní společnost natolik odlišná, že místo integrace dochází převážně k marginalizaci. Podle Jeana-Pierrea Liégeoise, který se dlouhodobě zabývá romskou otázkou a spolupracuje s Evropskou komisí v romské problematice, říká, že romská kultura stojí na zcela jiných až opačných hodnotách, než jsou hodnoty české majoritní společnosti. Romská kultura má své silné stránky, kam lze zařadit například kolektivní život, posvátnost příbuzenských vztahů, kočovnictví, které je však v dnešní době nahrazeno cestováním nebo migrací do zahraničí, různorodost dialektů, solidarita. Naproti tomu stojí hodnoty většinové společnosti jako individualismus, usedlý život, uniformita nebo soutěživost. Pokud se silné stránky romské kultury dostanou do konfrontace s majoritní kulturou, která chce Romy asimilovat, stávají se z těchto silných stránek slabosti, neboť majorita má hodnoty většinou opačné (Prokešová, 2010: 76).

Česká společnost přisuzuje Romům i další negativní vlastnosti, které se mohou stát právě faktorem marginalizace. Romům je často vyčítána hluchost, kriminalita, nevzdělanost, nízká kvalifikace, špatná pracovní morálka, agresivita, lenost. Romové naopak majoritní společnosti vyčítají nadřazené chování, xenofobii a rasismus. Problémem pak je, že jak na straně majoritní společnosti i na straně Romů převládají jedinci, kteří mají tendenci zobecňovat negativní vlastnosti jednotlivců druhé skupiny a přisuzovat je celé skupině (Sekyt, 2001: 123). Když dojde ke konfrontaci obou kultur, Romové reagují převážně třemi obrannými

¹¹ Vláda České republiky (2005). Koncepce romské integrace 2005 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-2005-8150/>, 25. 1. 2017).

postoji. Je to postoj ukřivdění, kdy Romové jako po staletí ukřivděný národ odmítají alternativní možnost nápravy a pomoci ze strany majority. Druhým postojem je izolace, která je projevuje jako dobrovolná sociální separace. Nejradikálnějším postojem je konfrontace, při níž za univerzálního viníka romské situace považován „bílý“ občan majoritní společnosti, který se stává veřejným nepřítelem. Vedle odlišné kultury dochází k nepříliš pozitivnímu postavení Romů v majoritní společnosti a k marginalizaci také z důvodu dlouhodobé nezaměstnanosti, jak je popsáno na začátku teoretické kapitoly (Prokešová, 2010: 77).

Mimo kulturní odlišnost je jedním z hlavních faktorů marginalizace Romů také dlouhodobá nezaměstnanost. V souvislosti s ekonomickou transformací české společnosti ze státem řízeného hospodářství na tržní ekonomiku se objevil zmíněný fenomén nezaměstnanosti a s ním i vytváření neplnohodnotných a nízko placených pracovních pozic. Tento vývoj postihl z velké části Romy jakožto málo kvalifikované či nekvalifikované vrstvy obyvatel. Odhaduje se, že až 90 % všech Romů v produktivním věku ze sociálně vyloučených lokalit nemá dlouhodobě žádné zaměstnání. A právě nezaměstnanost je jedním z hlavních důvodů marginalizace a špatného postavení Romů ve společnosti a také fakt, že pro některé Romy je často normou žít ze sociální podpory (Preissová Krejčí: 2013: 17; Prokešová, 2010: 78).

2.6. Romská problematika v politickém diskurzu

Plány na zlepšení situace a životních podmínek Romů mají šanci na úspěch tehdy, pokud budou podporovány Romy samotnými. Z tohoto pohledu lze aktivní angažovanost Romů v politice považovat za společenský pokrok a za jednu z možností, jak by se Romům mohlo podařit vyvázat z marginalizace. Etablování romské politické reprezentace je chápáno jako krok vpřed, avšak romské problematice by spíše podle některých autorů pomohla zdola vedená kampaň za rovnost s ostatními občany. Romům se po pádu východního bloku postupně dostávalo narůstající politické pozornosti ve smyslu formálních vládních a jiných

politických iniciativ, přesto však nedocházelo k výraznému zlepšení životních podmínek a příležitostí u většiny Romů v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. Romská politika je však všeobecně vnímána jako pokrokový jev, který pro osoby nebo celé skupiny dlouhodobě vyloučené z diskuse a veřejného rozhodování představuje opožděný vstup na veřejnou politickou scénu. Hlavním úkolem romské reprezentace by mělo být vytvoření větší politické soudržnosti v romské komunitě a získání podpory většinové společnosti (Kovats, 2004: 92–95).

Romové však v politice nejsou nijak zásadně aktivní, aby mohli prosazovat své zájmy a snažili se o zlepšení své životní situace. K ovlivnění politiky, jak na místní, národní či mezinárodní úrovni, musí Romové získat moc. Jednou z možných metod je stimulovat jejich aktivní politickou účast. Obtížné v tomto ohledu je stejně jako v jiných aspektech romské problematiky, že Romové představují pouze menšinu. To jim znemožňuje získat vliv, nicméně politicky aktivní Romové mohou minimálně fungovat jako vzor pro ostatní Romy (Schuringa, 2007: 25).

Dalším problémem Romského etnika v politické rovině mimo odloučení od majoritní společnosti vlivem marginalizace a mizivé účasti na politickém životě je i odloučení od státu. Odloučenost Romů od státu se zdá být v romské komunitě všudypřítomná, neboť jsou Romové zcela vyloučeni z jakékoli participace na moci i v takovém množství, které by odpovídalo jejich populaci. Z tohoto faktu je zřejmé, že Romové jsou tedy naprosto odtrženi od státu a navíc jim chybí ať už reálná nebo psychická síla něco změnit. Chybí jim určitý druh kontaktu s majoritní společností, který by nebyl založený na mocenské převaze člena majority. Romům také chybí oproti jiným etnickým minoritám zkušenost podílet se na správě státu ve své domovské zemi (Samková, 2011: 45–46).

Reálné možnosti politiky zabývající se romskou problematikou jsou do značné míry determinovány postojem veřejnosti a zástupců voličů v zákonodárném sboru. Česká společnost zastává dlouhodobě negativní stanoviska, přičemž

převládá výrazně generalizovaný náhled na celou menšinu Romů. Podle výzkumu společnosti GAC¹² v roce 2008 zaměřeného na soužití majority s minoritou se 81% respondentů domnívalo, že Romové jsou jiná rasa, nezmění se a nepřizpůsobí, a podobný počet respondentů se domnívá, že podmínky, ve kterých žijí, jim vyhovují. Podobné negativní postoje se projeví i u mladší generace v průzkumu společnosti Člověk v tísni v roce 2012. Dotázaní středoškoláci identifikovali soužití s romskou menšinou jako největší současný problém České republiky, a to před politickou situací, korupcí nebo nezaměstnaností. Ve veřejném diskurzu dochází k esencializaci vlastností přisuzovaných Romům, přičemž se většinou jedná o negativní aspekty jako kriminalita, zneužívání sociálního systému nebo neochota pracovat, jak již bylo popsáno výše. Veřejnost naturalizuje tyto vlastnosti, tedy vnímá je jako neměnnou součást biologické podstaty. Důsledkem tohoto přesvědčení je, že neexistuje možnost na změnu jednání ze strany Romů, a tak v některých případech majoritní společnost odmítá investování veřejných prostředků do sociální integrace. Toto negativní vnímání se přenáší i do mediálního diskurzu, kde je mediální obraz Romů v dlouhodobém horizontu zabarven negativně a tak se výrazným způsobem podílí na jejich marginalizaci (Šotola, 2013: 64–65).

Mediální diskurz ovlivňuje i politiku samotnou a romská otázka je v naší společnosti citlivou záležitostí, kterou politici často neradi diskutují nebo řeší. Právě díky negativním postojům vůči Romům ve společnosti mají politici strach z poklesu voličských preferencí, a proto často místo konstruktivnějších řešení nabízejí mnohdy jen populistické fráze. Romská otázka je řešena jen dá se říci formálně a dosavadní opatření nedokázala zhoršující se stav mezi majoritní společností a Romy adekvátně vyřešit (Prokešová, 2010: 79).

¹² Společnost GAC se věnuje realizaci zakázek založených na výzkumu a hlubší analýze dat a informací v oblasti veřejného mínění, společenské dynamiky politického vývoje, marketingu a médií.

2.7. Sociální politika ve vztahu k marginálním skupinám

V problematice marginalizace a sociálního vyloučení, jak již bylo zmíněno v úvodu, hraje stát a jeho politická reprezentace zásadní roli, neboť má k dispozici nástroje a mechanismy k sociální inkluzi. Jedním z nejdůležitějších a nejviditelnějších nástrojů je v tomto případě sociální politika, jež má schopnost v rámci sociálního systému začleňovat jednotlivé občany zpět do společnosti, případně procesu marginalizace předcházet nastavením sociálního systému. Ústředním bodem sociální politiky je speciální důraz na trajektorii a implementaci politiky, která má vliv na sociální situaci, a subjektivní pohodu jedinců ve společnosti. Obecně tedy představuje sociální politika politiku, která se primárně zaměřuje na jedince a rozvoj jeho životních podmínek, dispozic, osobnosti nebo kvality života. Sociální politika je integrální součástí moderních společností s tím, že se soustředí na rozvoj sociální sféry a hledá řešení specifických otázek, na něž nereagují ostatní politiky nebo jiné sféry života společnosti. V praxi je sociální politika souhrnem nástrojů a opatření státu, které vedou k podpoře osob s nějakým sociálním hendikepem, ale také k podpoře společensky žádoucího chování. Sociální politika má pochopitelně vazby na ostatní prvky společenského systému a je úzce vázána na své společenské okolí. To pak znamená, že je specifická v každé zemi a době, ale má zároveň i jisté společné znaky (Clasen, 2004: 93; Kaczor, 2015: 9; Žižková, 2015: 17–19).

Na základě těchto společných znaků lze vymezit tři základní modely sociální politiky. Prvním z nich je reziduální model, který klade důraz na individuální odpovědnost jedince, aby přijímal svou vlastní zodpovědnost. Pouze ti, jež v této oblasti selžou a doloží potřebnost podpory ze strany státu, se mohou stát příjemci minimální pomoci. Sociální podpora zde nemá preventivní charakter a nemá ani podobu práva na sociální zajištění. Pouze minimální zabezpečení je doprovázeno zmíněnou nutností doložit vlastní potřebnost jako předpoklad nároku na sociální pomoc. Sociální pomoc od státu přichází v momentu, kdy už nelze očekávat pomoc

z jiných zdrojů, například vlastní z rodiny. Sociální rizika jsou pak vymezena vcelku úzce a sociální pomoc přichází, až když všechny ostatní prostředky jako například nestátní subjekty nebo rodina selžou. Obecně je míra přerozdělování pro sociální účely v tomto modelu ze všech tří nejnižší (Keller, 2005: 57–58). Druhým modelem sociální politiky je výkonový model kladoucí důraz na význam pracovních zásluh pro zajištění sociální potřeb obyvatel. Výkonově orientované sociální systémy jsou v praxi postaveny na dávkách pojistného typu, to znamená, že nárok na dávku vzniká až po určité minimální době ekonomické činnosti. Jinak řečeno, jedinec musí nejprve odvést minimální stanovený objem peněz ze svých příjmů do pokladny sociálního systému dané země. Tento systém je sociálně přísnější, ovšem pořád měkčí než předchozí reziduální model. Tento model se snaží navíc garantovat alespoň sociální minima pro jedince, který podmínky čerpání sociálních dávek nesplní, ale ocitne se ve velmi nepříznivé životní situaci (Kaczor, 2015: 37). Posledním modelem je redistributivní typ sociální politiky, jehož ústřední myšlenkou je, že sociální potřeby vnímá jako sociální práva. Tento model se orientuje na univerzální poskytování dávek všem občanům státu bez ohledu na jejich individuální možnosti své sociální potřeby pokrýt (Žižková, 2015: 53). Pro tento model je tedy typická dominantní role státu a hluboký rozsah redistribuce peněz. Prostor pro aktivitu nestátních aktérů je oproti reziduálnímu modelu víceméně omezen, neboť většinu sociální aktivit pokrývá stát. Z hlediska občanů je tento model označován jako sociální ideál, ale z pohledu státu je to ekonomicky náročný model sociální politiky (Kaczor, 2015: 37–38).

Z hlediska marginálních skupin je jednou z nejdůležitějších funkcí sociální politiky funkce ochranná, která se snaží řešit již vzniklé sociální události, kdy je jedinec nebo celá sociální skupina znevýhodněna vůči ostatním členům společnosti v ekonomické nebo sociální sféře. Dále je důležitá redistribuční funkce, která zajišťuje přerozdělování prostředků pro sociálně potřebné, a tím se snaží o začlenění lidí zpátky do společnosti. V neposlední řadě je důležitá i preventivní funkce, která chce zajistit jedincům adekvátní životní podmínky, aby nedošlo

k takovému poklesu životní úrovně, že by jedinci na základě své situace mohli být vyloučení ze společnosti (Kaczor, 2015:19; Žižková, 2015: 63–64).

Konkrétní sociální politika pak utváří sociální systém, což je soubor zákonů a institucí, které jsou výsledkem preferencí vládnoucí politické reprezentace a jejichž prostřednictvím je sociální politika v konkrétním státě realizována. Dojde-li ke změně politické reprezentace, mění se obvykle i sociální politika a sociální systém jakožto nástroj k jejímu uskutečnění (Kaczor, 2015: 11).

K poslední výměně politické reprezentace v Poslanecké sněmovně České republiky došlo ve volbách 25. a 26. října 2013, kde pětiprocentní volební klauzuli překročilo 7 politických subjektů. Volby vyhrála ČSSD, která dosáhla na 50 mandátů, poté následovalo ANO 2011 se 47 mandáty, KSČM měla 33 mandátů, dále TOP 09 a Starostové s 25 mandáty, následně ODS s 16 mandáty, jako předposlední se umístila KDU-ČSL s 14 mandáty, a jako poslední do Sněmovny dostal Úsvit také s 14 mandáty¹³.

Na základě ideově programatického klíče lze tyto parlamentní strany zařadit do příslušných ideologických rodin, jak je vytyčil Klaus von Beyme, a predikovat jejich vztah k marginálním skupinám. Vzhledem k ideologické příslušnosti stran lze očekávat dvě hlavní strategie a politiky vůči marginálním skupinám, a to inkluzivní politiku, snažící se o eliminaci sociálních rozdílů a integraci marginalizovaných jedinců zpátky do společnosti s důrazem na redistribuční model sociální politiky, a naopak represivní politiku prohlubující marginalizaci ve spojení s reziduálním či výkonově orientovaným modelem sociální politiky. Beymeho typologie vystavěná pro evropské stranické systémy zahrnuje 9 ideologických rodin, které tvoří: liberální a radikální strany, konzervativní strany, socialistické a sociálně demokratické strany, křesťansko-demokratické strany, komunistické strany,

¹³ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (2017). Poslanecké kluby (<http://www.psp.cz/sqw/organy2.sqw?k=1>, 11. 2. 2017).

rolnické strany, regionální a etnické strany, krajně (extrémně) pravicové strany a ekologické strany (Fiala – Mareš, 2009: 89).

ČSSD patří podle této typologie do socialistické a sociálně demokratické rodiny stran, tudíž lze očekávat inkluzivně naladěnou politiku. Hnutí ANO 2011, jakožto nový politický fenomén, není snadné zařadit, ale jako nevhodnější se jeví zařazení do stranické rodiny liberálních stran. KSČM náleží do komunistické ideologické rodiny a je tedy stranou levicovou, ale tato strana neprošla od pádu komunistického režimu úspěšnou transformací a vzhledem k minulosti nelze určit jednoznačně její postoj k marginálním skupinám, jenž byl v historicky spíše represivní. Strana TOP 09 a Starostové stojí na pomezí liberální a konzervativní stranické rodiny, lze ji klasifikovat jako středopravicovou náležící do rodiny konzervativních stran, a tudíž je možné očekávat spíše represivní strategii. ODS je stranou liberálně konzervativní, stojí někde na pomezí liberální a konzervativní stranické rodiny, tudíž lze očekávat spíše negativní postoj k marginálním jedincům ve společnosti. V případě KDU-ČSL je už z názvu patrná příslušnost do křesťansko-demokratické stranické rodiny, přestože je strana založená i na jiných ideologických hodnotách jako je například konzervatismus. KDU-ČSL lze klasifikovat jako středo-pravicovou stranu a vztah k marginálním skupinám nelze na základě příslušnosti k ideologické rodině zcela jasně předem určit. ÚSVIT nese některé prvky krajní pravice, a tak je vhodné vzhledem k problematice marginálních skupin zařadit ho do skupiny krajně pravicových stran, které podporují represivní politiku vůči marginalizovaným skupinám.

Pouhé označení strany jako konzervativní, liberální nebo socialistické pouze na základě několika vybraných postojů nebo programových tezí ve skutečnosti ale nemá nijak zásadní vypovídající hodnotu o skutečné politice strany. Strany mnohdy stojí na pomezí dvou ideologií a tak není snadné zařadit stranu do příslušné ideologické rodiny, což stěžuje navíc i heterogenita chápání pojmů liberalismus nebo konzervatismus. I samotné rozřazení stran do stranických rodin není

dostačující pro pochopení vztahu těchto stran vůči marginálním skupinám a jejich aplikované politiky. Toto zařazení do ideologických rodin lze brát pouze jako orientační, ale pro skutečnou analýzu politiky těchto stran a vztahu vůči marginálním skupinám je potřeba sledovat jejich chování v politické praxi.

3. Praktická část

3.1. Metodologie

S ohledem na teoretickou část, kde jsem se zabýval příčinami a společenským rozsahem marginalizace, je praktická část rozdělena do dvou tematických diskurzů. Prvním je redistributivní diskurz, kde je předmětem zájmu, jak je rámcována finanční pomoc a jak se jednotlivé politické strany a jejich zástupci v Parlamentu snaží nastavit sociální systém ve vztahu k marginálním osobám, tedy osobám, které jsou sociálně slabé a odsunuty na okraj společnosti. Druhý je diskurz integrační, kde je zkoumána nezaměstnanost jako sociální problém a jaká jsou nastolována řešení této problematiky opět směrem k marginálním skupinám. Tyto dva dílčí diskurzy spolu úzce souvisí a mohou se navzájem prolínat či doplňovat, neboť redistribuce statků v období nezaměstnanosti jedince je v rámci sociální politiky přirozeným jevem.

V rozmezí let 2013 až 2016 jsem postupně od 1. schůze Poslanecké sněmovny systematicky pročetl stenoprotokoly a hledal rozpravy týkající se obou vymezených diskurzů. Pokud obsah stenoprotokolu souvisel s redistributivním nebo integračním diskurzem, sledoval jsem průběh diskuse, abych mohl vystoupení konkrétních poslanců zpracovat a analyzovat jejich rétoriku vůči marginálním skupinám v české společnosti. U jednotlivých členů Sněmovny jsem se zaměřil na jejich projevy a zkoumal, jak veřejně prezentují problematiku marginalizace. Zajímalo mě především, jak jsou tyto skupiny na okraji společnosti označovány a jaká jsou nabízena řešení dané problematiky. Jednotlivé projevy

poslanců jsem následně analyzoval a zpracovával tak, aby ze segmentovaných projevů vzešel souvislý text, který bude mít požadovanou vypovídající hodnotu o tom, jak je k marginálním skupinám přistupováno a jaká jsou volena řešení této problematiky. Na základě podobností, společných paralel a stejných názorových stanovisek jsem jednotlivé poslance řadil do skupin, které jsou charakteristické určitým přístupem k marginálním skupinám a řešením celé problematiky. V rétorice jednotlivých členů Poslanecké sněmovny jsem mimo jiné hledal i společné názorové vzorce a principy rámuující rozpravy na půdě Sněmovny, které by bylo možné označit za charakteristické pro zkoumané období. V případě Senátu jsem použil stejný postup, analyzoval jsem stenozáznamy z 9. až 11. funkčního období opět v letech 2013 až 2016.

V rámci redistributivního diskurzu jsem analyzoval projevy členů Sněmovny při projednávání tří návrhů zákona, které se týkaly pomoci v hmotné nouzi. Redistributivní diskurz je rozdělen na tři části a každá z nich se věnuje jednomu návrhu zákona. Rozpravy nad jednotlivými návrhy zákona jsem sledoval až do konce legislativního procesu a na konec každé z částí jsem zařadil dílčí analytická shrnutí průběhů rozprav. Integrační diskurz je rozdělen také na tři části. První dvě části analyzují projevy poslanců v rámci diskuse nad Zprávou vlády o možnostech a postupech řešení kritického stavu nezaměstnanosti v České republice a Zprávou vlády o vývoji kritického stavu nezaměstnanosti v České republice. Třetí část analyzuje projevy poslanců v souvislosti s návrhem zákona na znovuzavedení veřejné služby. Stejně jako v případě redistributivního diskurzu jsou na konci každé části přítomny dílčí analytická shrnutí rozprav. V Senátu je v rámci redistributivního diskurzu diskutován návrh zákona o pomoci v hmotné nouzi a v případě integračního diskurzu je probírána možnost znovuzavedení institutu veřejné služby. Rozpravy na půdě Senátu opět doplňují dílčí analytická shrnutí průběhu rozprav.

3.2. Redistributivní diskurz a prostorová segregace v Poslanecké sněmovně

Na 6. schůzi PSP 12. února 2014 představil poslanec David Kádera za hnutí Úsvit návrh zákona, kterým by se měnil zákon o pomoci v hmotné nouzi. Tento návrh zákona se týkal především Romů ve vyloučených lokalitách zejména na Šluknovsku a Mostecku, kde podle Kádery dochází ke zneužívání sociálně vyloučených jedinců, kteří jsou příjemci dávek hmotné nouze, konkrétně doplatku na bydlení. Sociálně vyloučené označil za dlouhodobé klienty sociální sítě, kteří jsou zneužíváni lichváři parazitujícími na problému sociálního vyloučení a chudoby. Tato novela měla stanovit horní strop doplatku na bydlení podle cenové mapy nájemného, jak ji vytváří Státní fond rozvoje bydlení. Získání doplatku na bydlení bylo také pod podmínkou plnění hygienických a stavebně technických požadavků, které jsou porušovány například v případě, kdy je byt kolaudován pro 8 lidí, ale ve skutečnosti v něm bydlí 15 lidí, a tudíž se v takovém případě jedná i o přestupek v oblasti stavebního zákona. Novela se tedy snažila zajistit, aby doplatek na bydlení byl poskytnout pouze tehdy, pokud osoba žádající o příspěvek užívá byt, který je v souladu s hygienickými a stavebně technickými požadavky. Zároveň měl doplatek poskytnut do takové výše, která odpovídá v místě a čase horní výši obvyklého bytového nájemného. Kádera zdůraznil, že se jedná o jediný návrh zákona řešící tento problém, který je navíc podporován starosty dotčených lokalit nejenom v Ústeckém kraji.

Za poslanecký klub TOP 09 vystoupila proti návrhu Jitka Chalánková, která argumentovala, že tento návrh se snaží řešit jen úzce vymezenou problematiku, je formulován příliš vágně a nemá ani tendenci komplexněji reagovat na úpravu v dávkové oblasti. Z výstupu Chalánkové bylo patrné, že se přiklání ke komplexnější úpravě v dávkové oblasti, která by obecně zamezila zneužívání sociálních dávek. Na druhou stranu se ale zastala příjemců doplatku na bydlení, neboť za příslušné technické a hygienické podmínky by měl být odpovědný

poskytovatel bydlení, a tudíž příjemce doplatku by za to neměl být trestán ztrátou nároku na doplatek, tak jak je to formulováno v návrhu zákona. Příjemce dávek v hmotné nouzi označovala souhrnně za nešťastné lidi, kteří jsou zneužíváni ze strany lichvářů, přičemž tento návrh by jejich situaci mohl ještě zhoršit.

Poslankyně Jana Hnyková z Úsvitu se navzdory své stranické příslušnosti také vcelku nečekaně zastala marginalizovaných jedinců, kteří žijí ve vyloučených lokalitách a nachází se tak ve složité životní situaci. V rozpravě neřešila pouze novelu, ale snažila se jít více do hloubky problému marginalizace a sociálního vyloučení. Nadnesla otázku, co vede tyto spoluobčany k tomu, že se ocitnou ve vyloučených lokalitách, přičemž vzápětí doplnila, že jsou to dluhy, ztráta zaměstnání, nemoc nebo neschopnost splácet úvěry. Podle Hnykové je potřeba se touto problematikou zabývat hlouběji, neboť ve špatných podmínkách žijí nejenom rodiny se základním vzděláním, ale i středoškolsky vzdělaní lidé, kteří z nějakého důvodu přišli o práci a dostali se do dluhové pasti. Se špatnými životními podmínkami se musí lidé vyrovnávat zejména na ubytovnách. Problémem těchto ubytoven je mimo jiné i fakt, že cena za místnost se pohybuje od 15 do 24 tisíc navzdory nevyhovujícím podmínkám.

Hnyková se v souvislosti s touto problematikou zabývala i psychikou a budoucností lidí žijících v nepříznivých podmínkách na okraj společnosti. Tito lidé musí žít s negativní nálepkou, že pobírají a zneužívají sociální dávky, pracují načerno a kradou. To jsou podle ní pocity, se kterými se musí vyrovnat ve chvíli, kdy se snaží z tohoto prostředí vymanit. V rámci vystoupení Hnyková prezentovala i svůj obecný pohled na sociální vyloučení, které je podle ní: *„Příčinou i následkem omezování některých osob a lokalit na plné účasti na společenském, ekonomickém, kulturním a politickém životě. Sociální vyloučení ve svých důsledcích zvyšuje sociální napětí, negativně ovlivňuje tvář měst a ohrožuje jejich udržitelný rozvoj. Sociálnímu vyloučení podléhají ekonomicky nebo sociálně slabí jedinci, nejčastěji příslušníci etnických, národnostních, náboženských, případně jiných menšin - cizinci,*

ekonomičtí a političtí migranti, osoby s nízkým vzděláním, dlouhodobě nezaměstnaní, osoby po výkonu trestu, bezdomovci, mladiství, nízkopříjmové rodiny a jednotlivci, senioři a tělesně nebo duševně hendikepovaní. Míra vyloučení a skladba vyloučených skupin obyvatel závisí na politickém systému, právním řádu, kultuře a zvycích většinové společnosti daného státu.“ Špatná situace v oblasti bydlení vychází také z toho, že v ČR neexistuje zvláštní právní úprava minimálních standardů pro bydlení a schází také podrobná právní regulace sociálního bydlení. Předkládaná novela má dle Hnykové pomoci lidem ve svízelné situaci důstojně bydlet a zároveň snížit zatížení státního rozpočtu. Hnyková si vzala nakonec slovo za celé hutní Úsvit, které chce lidem, kteří se ocitli na okraji společnosti, zajistit důstojné podmínky pro život.

Na stranu marginalizovaných osob žijících ve špatných životních podmínkách se postavila i Marta Semelová z KSČM, která souhlasila se záměrem předkládaného návrhu, jenž měl tedy podle jejich slov zamezit zneužívání zoufalé ekonomické situace jednotlivců i celých rodin, kteří se dostali do chudoby, nemají na základní potřeby a ocitají se na samém okraji či dnu společnosti. Upozornila na to, že v takové situaci se může ocitnout kdokoli, proto je nutné tuto problematiku řešit v obecném měřítku. Varovala své kolegy, že tato problematika se netýká jen sociálně vyloučených lokalit, ale i nezaměstnaných, kterých je evidovaných i neevidovaných 800 tisíc, ale pouhých 120 tisíc z nich bere podporu v nezaměstnanosti. Novela by tak měla zajistit, aby dávky na bydlení byly využívány občany, které Semelová označuje jako sociálně potřebné, a na druhé straně zamezit lichvě. Další problém viděla Semelová v nedostatečném personálním obsazení úřadů práce. Úřady práce by měly mít kapacity na to, aby mohly posuzovat a kontrolovat tyto ubytovny jakožto jednu z forem bydlení, jestli je jich stav v souladu s hygienickými a stavebními požadavky a doplatek skutečně slouží k účelu, ke kterému je určen. Z pohledu sociálně potřebných jsou problematické právě podmínky na užívání bytu v souvislosti s hygienickými a stavebně technickými požadavky. Nastavení takových podmínek je podle Semelové správné,

ale na druhou stranu je potřeba vzít v úvahu riziko, že by oprávněná osoba mohla přijít o dávku kvůli tomu, že poskytovatel bydlení neplní své povinnosti. Získat doplatek by pak mohli stěží obyvatelé ubytoven nebo azylových domů. Paradoxně by podle Semelové nedošlo ani k zamezení lichvy, protože pokud by majitelé ubytoven nedostali požadovanou výši doplatku na bydlení, museli by si osoby v hmotné nouzi půjčit peníze od lichvářů. Z pohledu marginálních skupin Semelová považovala za nebezpečné, že přijetím tohoto zákona nastane riziko, že lidé budou muset opustit své bydliště, aniž by měli možnost ubytovat se někde jinde. Novela by tak nenaplnila svůj cíl, naopak by vytvořila ještě větší sociální nejistotu pro sociálně potřebné, a z toho důvodu navrhovala tuto novelu přepracovat. Souhlas s vystoupením Semelové byl podpořen potleskem od ostatních členů KSČM.

Radim Fiala z hnutí Úsvit dal ve svém projevu najevo, že je rád, že všichni přítomní poslanci vnímají to, že vznikají ghetta, která svou kriminalitou obtěžují okolí. Pozoruhodné na tomto vyjádření je fakt, že osoby žijící v těchto vyloučených lokalitách byly doposud v rámci této rozpravy prezentovány víceméně jako oběti lichvářů, nikoli jako někdo, kdo vytváří ghetta a tím obtěžuje své okolí. Fiala mimo jiné upozornil na to, že doplatky na bydlení stojí „nás“ daňové poplatníky čím dál více peněz, proto je tuto problematiku řešit. Tímto projevem tak Fiala vybočil ze stanoviska hnutí Úsvit, neboť Úsvit ve svém návrhu přistupuje k marginalizovaným osobám žijícím v nevyhovujících podmínkách jako ke klientům sociálního systému, kterým je třeba pomoci, aby nebyly nadále zneužívány nekalými praktikami lichvářů.

V rámci rozpravy vystoupila i ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová, která otevřela problematiku romského bydlení. Podle jejích slov jsou v Ústeckém a Moravskoslezském kraji příslušníci romské komunity marginalizováni v oblasti bydlení, přestože normálně pracují a mají finanční prostředky na nájem bytu tak nemají v podstatě šanci najít normální byt. S tvrzením, že romská rodina v Moravskoslezském kraji nemůže najít ubytování, tvrdě nesouhlasil Zbyněk

Stanjura z ODS. Stanjura se snažil vyvrátit tvrzení Marksové příklady z praxe, že jsou v některých městech radnice, které vytvářejí menší projekty s neziskovými organizacemi. Radnice stojí mezi majitelem bytu a danou romskou rodinou a zprostředkovává ubytování.

Na problematiku romského bydlení navázal Jan Birke z ČSSD, který mluvil z pozice starosty města Náchod. Birke navzdory své stranické příslušnosti jako první v rámci této rozpravy označil osoby v hmotné nouzi jako nepřizpůsobivé, kterých podle jeho slov ve 22 tisícovém Náchodě žije okolo 8 až 9 %. Problém sociálního bydlení a nepřizpůsobivých se prohloubil za Nečasovy vlády, která převedla výplatu sociálních dávek na úřady práce. Tím došlo k paralyzaci úřadů práce, skončila aktivní politika zaměstnanosti, což je podle Birkeho další problém. Z úřadů práce se tak staly jen pokladny a starostové musí posílat městskou policii na úřady práce, aby chránila úředníky při vyplácení sociálních dávek. Birke svůj negativní postoj vůči nepřizpůsobivým ještě přiosřil, když pronesl, že město má ve svém vlastnictví několik nemovitostí, která jsou vylidněné, ale než aby je prodal někomu, kdo tam nastěhuje 250 až 500 nepřizpůsobivých osob, tak je radši nechá zdemolovat. Argumentoval tím, že nepřizpůsobivé osoby nikdo neřídí, a když přijedete za majitelem bytu, aby nájemci udržovali pořádek a klid v obci, tak se vám vysměje, že to není jeho problém. Důležité je také zmínit, že Birke odlišuje sociálně slabší občany, které má obec ubytovat, a nepřizpůsobivé, pro které není místo v obci, neboť nedodržují klid a pořádek. Birkeho negativně naladěné vystoupení vůči marginálním skupinám doplnil Bohuslav Chalupa z ANO 2011 se slovy, že pracoval na odboru investic a správy bytových domů v Brně, byty sociálně nepřizpůsobivých občanů navštěvoval a byly v tristním stavu. Chalupa dále přítomné varoval, že sociální napětí vzrůstá z důvodu nepoměru mezi příjmy pracujících jedinců a nezaměstnaných. Hlavní problém viděl v tom, že je minimální mzda 8 tisíc korun a minimální dávka sociální pomoci není menší než 12 tisíc korun. Podle jeho slov není normální, aby lidé, kteří pracují, mohli obdržet méně peněz, než lidé, kteří nepracují.

Do rozpravy se zapojil další člen ANO 2011 Jaroslav Faltýnek s netradičním a do určité míry represivním řešením problematiky sociálně vyloučených lokalit. Z jeho vlastní zkušenosti lze tuto problematiku v diskutovaných lokalitách řešit stejně jako se to podle jeho slov podařilo v Prostějově, kde je dlouholetým zastupitelem města. V Prostějově zbourali problematické lokality, lidé byli rozmístěni a město jim koupilo nové nemovitosti. Lidé z této lokality byli rozmístěni nejenom v bytech po městě, ale i v celém okrese a problém tak zaniknul, proto Faltýnek navrhoval stejné řešení v dalších takto problémových lokalitách.

Přestože hnutí Úsvit prezentovalo příjemce doplatku na bydlení jako oběti nekalých praktik lichvářů, Olga Havlová z jeho řad měla na tyto příjemce rozdílný názor. Havlová byla toho názoru, že podstatu problému nemůže pochopit ten, kdo se v takto postižené oblasti nepohybuje. Příjemce dávek označuje za sociálně nepřizpůsobivé občany s tím, že jejich ubytovny mají velice negativní vliv a dopad na okolí. Od ochrany marginálních jedinců tak sklouzla k jejich kritice, když vyzvala kolegy, ať si představí normálního slušného člověka, kterému je najednou zřízena taková problémová ubytovna vedle jeho domu. Z výroku „přestavte si normálního slušného člověka“, tak implicitně vyznívá, že v těchto ubytovnách žijí jen neslušní a nenormální lidé, což je velmi ostrá rétorika na adresu příjemců dávek v hmotné nouzi. Výstavba takové ubytovny má pro život slušného člověka dle Havlové negativní dopad na život, neboť ho obklopuje špína, hluk a kriminalita. V Moravskoslezském kraji je okolo 200 ubytoven pro sociálně slabé a u řady z nich kontrola z úřadu práce zjistila, že fungují nelegálně, neboť nemají ani povolení stavebního úřadu. Takové zneužívání dávek je velká zátěž pro státní kasu. Přestože Havlová mluvila nevybíravě na adresu lidí v hmotné nouzi, byl její projev podpořen potleskem z řad spolustraníků.

V rámci této rozpravy byli marginální jedinci menšinou členů Sněmovny prezentováni jako oběti lichvářů, kteří se snaží zneužívat sociální systém právě na

úkor osob v těžké životní situaci. Byla zde také patrná snaha zlepšit životní podmínky marginálních jedinců pomocí natavení technických a hygienických standardů bydlení. Diskutovalo se i nad tím, že nedochází k zneužívání pouze sociálně slabých občanů, ale že problematika marginalizace je mnohem širší, neboť se dotýká například i nezaměstnaných osob. Většinu tvořili poslanci, kteří naopak viděli v marginálních skupinách nepřizpůsobivé jedince narušující harmonické fungování společnosti. Přes veškerou snahu předkladatelů byl na konci rozpravy vysloven návrh na zamítnutí předloženého návrhu zákona. Ze 174 přihlášených poslanců bylo 101 pro, proti 19, a tak byl návrh zamítnut a neprošel ani do druhého čtení¹⁴.

Na 10. schůzi PSP 11. června 2014 se probíral senátní návrh zákona, kterým se měnil zákon o pomoci v hmotné nouzi týkající se doplatku na bydlení. Návrh zákon představil senátor Jaroslav Zeman z řad ODS, který uvedl, že hlavním cílem tohoto návrhu je zamezit vyplácení více doplatků na bydlení do jednoho bytu či obytné místnosti v ubytovacích zařízeních. Dle jeho slov dochází k zneužívání státních prostředků, neboť v některých lokalitách nebo objektech se přeplácejí náklady na bydlení, které tak převyšují náklady obvyklé pro danou formu bydlení. Osoby, které nejsou finančně schopny pokrýt své náklady na bydlení, jsou v tomto návrhu souhrnně označeny jako nízkopříjmové skupiny obyvatel. Této skupině obyvatel je poskytována ochrana v oblasti bydlení dávkami, tedy příspěvkem na bydlení ze systému státní sociální podpory a doplatkem na bydlení ze systému pomoci v hmotné nouzi. Dle usnesení Senátu je problematická právě oblast doplatku na bydlení, kde počet příjemců stále narůstá, především u jiné formy bydlení, což jsou ubytovny. V tomto senátním návrhu zákona byla zapracována možnost vyplácet jeden doplatek na bydlení do jednoho bytu či obytné místnosti v ubytovacím zařízení. V praxi se totiž stává, že se vyplácí více doplatků na bydlení

¹⁴ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 6. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/bqbs/b15602401.htm>. 12. 2. 2014).

do jednoho bytu nebo ubytovací místnosti, čehož začali využívat majitelé ubytoven a doplatek na bydlení tak mnohonásobně převyšují nájemné obvykle v daném místě.

Návrh jako první podpořil Tomio Okamura z hnutí Úsvit, který problematiku zneužívání doplateků na bydlení a ubytoven spojoval primárně s romskou komunitou. Podle Okamury se tato problematika týká hlavně romských spoluobčanů, kteří jsou účelové sestěhováváni na jedno místo, a následně je zneužíván doplatek na bydlení. Okamura dokonce občany rozdělil na základě barvy pleti, když konstatoval, že majitelé ubytoven nejsou pouze Romové, ale i normální bílí podnikatelé. Ve svém projevu souhrnně kritizoval odpůrce návrhu za to, že se jim o této problematice hezky mluví, neboť vedle takových ubytoven nežijí a nemají s tím zkušenosti. Pro představu uvedl příklad z Bystřice pod Hostýnem ve Zlínském kraji, kde je podle jeho slov ubytovaných 200 Romů v určitém zařízení přímo na náměstí, ale nikdo ze slušných občanů nemá potřebu se dívat denně do takových vyloučených lokalit. Dle Okamury je dobré se s problematikou seznámit opakovaně. Lidé v této problematice ale přímo žijí a je jasné, v čem je problém. Je nutné zastropovat příspěvek na bydlení. Tento problém tu je však již 8 let, tedy od doby, co platí zákon o hmotné nouzi, tudíž byla tato doba naplněna pouze nečinností.

Ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová také souhlasila s účelem návrhu zabránit rozsáhlému zneužívání státních peněz, ale zamýšlela se i nad tím, že přijetím této novely nebudou občanům žijícím v prostorách ubytoven poskytnuty důstojnější podmínky pro život. Na ministryni navázala Jana Hnyková z Úsvitu s tím, že doplatek na bydlení a sociální dávky by měly vyplácet úřady práce pouze těm potřebným. Vyslovila se jednoznačně pro tento návrh, neboť peníze, které jsou zneužívány lichváři a obchodníky s lidskou bídou, by mohly být využity mnohem praktičtěji. Navrhovala například navýšení platů pracovníků v sociálních službách, kteří jsou nejhůře odměňovanými pracovníky ve veřejné sféře, což by mohlo pomoci i skutečně potřebným. Se souhlasem se připojil s Antonín Sedá

z ČSSD, který nebyl spokojen se situací lidí, kteří žijí ve špatných hygienických podmínkách, ale majitelé bytů a ubytoven přesto inkasují doplatky, které zdaleka neodpovídají výši nájemného v dané lokalitě.

Tento senátní návrh se zabýval stejnou problematiku jako předchozí novela, tedy zneužíváním sociálního systému, konkrétně doplatku na bydlení. Přestože v předchozí rozpravě bylo zneužívání doplatků na bydlení rámováno jako zásadní sociální i etický problém, v této rozpravě nejevili poslanci, až na pár uvedených výjimek, snahu tento problém hlouběji řešit. Organizační výbor přesto navrhl přikázat předložený návrh k projednání výboru pro sociální politiku, ale návrh byl již ve 2. čtení byl zamítnut¹⁵.

Na 12. schůzi PSP 17. července 2014 se opět probírala situace ohledně pomoci v hmotné nouzi a doplatku na bydlení. Stávající situaci měl vyřešit vládní návrh zákona o pomoci v hmotné nouzi, který představil ministr průmyslu a obchodu Jan Mládek. Tento návrh reagoval na progresivní nárůst poskytování doplatku na bydlení a měl za cíl jednak zamezit zneužívání tohoto doplatku, ale také zlepšit podmínky pro život občanů, kteří se stali oběťmi nekalých praktik poskytovatelů ubytovacích zařízení. Cílovým stavem této právní úpravy bylo poskytovat doplatek na bydlení v přiměřené výši pouze do vyhovujícího bydlení a zjednodušit administraci této dávky. Další změnou ve prospěch marginálních skupin bylo v rámci tohoto návrhu zrušení časového omezení pro poskytování doplatku na bydlení v systému pomoci v hmotné nouzi a příspěvku na bydlení v systému státní sociální podpory. Tato úprava měla minimalizovat riziko sociální exkluze a bezdomovectví, které předtím občanům hrozilo z důvodu ukončení poskytování příslušných dávek z časových důvodů.

Návrh nejvíce kvitovala Marta Semelová z KSČM s tím, že tento vládní návrh by měl mít pozitivní dopad především na skupiny občanů, které nemají dostatečné

¹⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 10. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/010schuz/bqbs/b06104701.htm>, 11. 6. 2014).

příjmy, jsou v nepříznivé životní situaci, ale ne však vlastní vinou. Zároveň se ostře postavila proti osobám, které označila za kšeftaře s lidskou chudobou, a navrhla, že by v této souvislosti mohl provozovat ubytovny stát na neziskovém principu. Semelová ve svém projevu ještě upozornila, že tato novela se týká značného počtu lidí, neboť chudobou či sociálním vyloučením je v ČR ohroženo přes 1,5 milionu osob, což je přes 15 % celkové populace¹⁶.

Tento vládní návrh prošel do druhého čtení, v němž vystoupil Tomio Okamura z hnutí Úsvit a rozdělil příjemce doplatku na bydlení na dvě skupiny. Tedy na občany, kteří pomoc skutečně potřebují a na dlouhodobě parazitující skupiny obyvatel. Nadále pak řešil jen skupinu potřebných, kteří si musí hledat bydlení odpovídající své situaci, tedy tomu, že jsou příjemci dávek v hmotné nouzi. Zde hraje podle Okamury zásadní roli stát, který by měl skrze nástroje aktivní politiky zaměstnanosti zajistit lidem náležitě placenou práci, aby nemuseli pobírat sociální dávky. Pokud se to státu nepodaří, musí se umět o tuto skupinu lidí postarat jiným způsobem, tedy zajistit jim sociální bydlení. Stát by pak měl motivovat obce, aby kupovaly a spravovaly obecní byty pro sociálně potřebné občany. Problém Okamura viděl v nedůslednosti některých obcí, neboť v problémových lokalitách jsou prodávány byty i za pouhých 30 tisíc korun, přičemž takový byt ihned koupí lichvář a pronajme ho nepřizpůsobivým občanům za 15 tisíc korun měsíčně. Cílem novely by tedy nemělo být pouze zastropování dávek, ale nastavení systému sociálního bydlení tak, aby sociálně vyčlenění jedinci nebyli shromažďováni ve zmíněných ghettech, ale naopak je potřeba tato ghetta dle jeho názoru odstraňovat.

Do rozpravy se zapojil i Zbyněk Stanjura s návrhem za celý poslanecký klub ODS, aby cena za lůžko byla limitně stanovena na tisíc korun za měsíc, čímž by se vyřešily i cenové mapy a stropy. K tomuto poněkud represivnímu návrhu Stanjura

¹⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze 12. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/012schuz/bqbs/b13901701.htm>, 14. 7. 2014).

dodal, že si ODS uvědomuje, že tato částka není nikterak atraktivní, ale na druhou stranu je spravedlivější, neboť peníze z doplatku dostává většinou majitel ubytovny a lidem, kteří jsou příjemci dávky je lhotejně, jestli majitel bude dostávat 1 nebo 15 tisíc korun. Tisíc korun měsíčně za lůžko je tedy adekvátní částka, aby ti, co chtějí poskytovat sociální službu a pomáhat sociálně potřebným dostali přiměřené odměny, a aby to zároveň nebyl hlavní předmět jejich podnikání.

Ve prospěch marginálních jedinců žijících v nepříznivých podmínkách vystoupila Jana Hnyková z hnutí Úsvit, která konstatovala, že navrhovaná právní úprava garantuje práva osob v hmotné nouzi, což považuje za pozitivní. Především bude ale zabraňovat, aby byly sociálně ohrožené skupiny vytlačovány do substandardních forem bydlení, jako tomu bylo doposud. Vyslovila se ale proti pozměňovacímu návrhu Romana Sklenáka z ČSSD, aby obytné prostory splňovaly pouze podmínku přístupu k pitné vodě a záchod. To by podle jejích slov tito sociálně ohrožení lidé mohli bydlet klidně v chatách nebo zahradních domcích a jejich situace by se nijak nezlepšila. Obecně požadovala ve prospěch marginálních skupin ucelenou strategii, která by je začlenila zpátky do společnosti.

Roman Sklenák z ČSSD reagoval na Janu Hnykovou a snažil se vysvětlit, že předložený pozměňovací návrh k této novele má za cíl pokrýt co nejvíce osob, které se nachází ve špatné životní situaci a na okraji společnosti. Cílem není vytlačovat občany do zahradních chat a podobných obydlí, ale je nutné vzít v úvahu, že mnoho lidí s existenčními problémy v chatkách bydlí a podle dosavadní legislativy nemají nárok na poskytnutí dávek v hmotné nouzi a ani nárok na poskytnutí doplatku na bydlení. Proto je předmětem návrhu poskytnout dávky i lidem co vlastním takový objekt a bydlícím v něm.

Do rozpravy se znovu zapojil Tomio Okamura z Úsvitu, který se tentokrát snažil upozornit na to, proč lidé nemají peníze a nacházejí se v existenčních problémech na okraji společnosti. Hlavním důvod spatřoval v tom, že se tito lidé

velmi často stávají oběťmi exekutorů a lichvářů. Prvotním úkolem vlády je tedy zamezit lichvě úroky a zastropovat spotřebitelské úvěry, jak je tomu u poloviny zemí Evropské unie. Navíc je potřeba ochránit i slušné lidi, kteří platí daně, před praktikami lidí, co parazitují na lidském neštěstí.

Naopak Petr Bendl z ODS byl proti zastropování dávek, což se snažil vysvětlit na příkladech z praxe, kdy byl komunálním politikem. Jako starosta města Kladna byl nucen řešit problematiku sociálně slabých, které zároveň prezentoval jako sociálně nepřizpůsobivé. Bendl se snažil varovat ostatní poslance, aby nebyla přijata konkrétní koncepce cenových map, neboť taková koncepce se vytváří na poměrně dlouhou dobu a tudíž není schopná vyřešit situaci, když z města nebo regionu odejde velký zaměstnavatel, investor nebo je propuštěno najednou mnoho zaměstnanců. Tito lidé se pak skutečně ocitnou v sociální nouzi a vyvstane najednou problém, který nejsou cenové mapy schopné vyřešit¹⁷.

Ve třetím čtení přišel Zbyněk Stranjura z ODS s návrhem, aby o osudu sociálně potřebných mohla rozhodovat sama města. Uvedl příklad z praxe, kdy město Přerov bylo odhodláno koupit hotel za 40 milionů korun jen proto aby na tom místě nemohla vzniknout ubytovna pro sociálně slabé. Dle jeho názoru je jedním z úkolů PSP vytvářet podmínky pro samosprávy, aby města a obce nemusely dělat podobné kroky, neboť 40 milionů v rozpočtu města pak bude samozřejmě chybět. Nástrojem, jak posílit samosprávu měst a zabránit vzniku ubytoven proti vůli měst je v tomto případě uzákonění, že na konkrétní ubytovně se může vyplácet doplatek jen se souhlasem obce. Město nemůže posuzovat, komu příspěvek dát, od toho jsou úřady práce, ale město by mělo rozhodovat, jestli na konkrétním místě ubytovna bude nebo ne. Tím by se navíc předešlo i vytváření ghett a vyloučených lokalit. Nejedná se tedy o to, že by města mohla takové ubytovny zakazovat, ale že má mít pouze pravomoc rozhodovat, kde taková

¹⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze 17. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/017schuz/bqbs/b05101402.htm>, 17. 9. 2014).

ubytovna bude stát s tím, že samospráva tedy rozhodne, jestli jde to skutečně o sociální službu. Pokud tomu tak bude, samosprávy to jistě podpoří. Stanjura připomněl i svůj další pozměňovací návrh, jehož cílem bylo vyplácet doplatek na bydlení buď jenom v bytech, nebo samostatných místnostech, které jsou zkolaudované jako byt. Tento Stanjurův návrh by sice zlepšil životní podmínky velké skupiny lidí, které by to zajistilo důstojnější živobytí, ale na druhou stranu by se snížil okruh těch, kteří by měli na doplatek na bydlení nárok.

Myšlenku, aby obce a města měla pravomoc rozhodnout o tom, jestli na jejich území vznikne ubytovna, která bude ubytovávat občany pobírající sociální dávky podpořil i zástupce KDU-ČSL Ludvík Hovorka, ke kterému se připojil i Bronislav Schwarz, zvolený za hnutí ANO 2011. Dalším, kdo podpořil návrh, byl Ivan Gabal z KDU-ČSL, který souhlasil se zvýšením role obcí v této problematice, neboť tímto způsobem převezmou obce spoluzodpovědnost za řešení problematiky sociálně vyloučených lokalit a ghatt, a tím se tedy zároveň zamezí skutečnosti, že se obce od této odpovědnosti distancují.

V rámci třetího čtení vystoupil ještě jednou Tomio Okamura z hnutí Úsvit, který se stejně jako jeho spolustranice Jana Hnyková vyslovil proti pozměňovacímu návrhu Romana Sklenáka, který rozšiřoval prostor a okruh dotovaného bydlení i na jiné než obytné prostory nebo stavby pro individuální nebo rodinnou rekreaci. Tímto pozměňovacím návrhem by se podle Okamury snížily nároky na kvalitu bydlení a mohlo by dojít k tomu, že již sociálně vyčleněné občany někdo sestěhuje do chatků nebo stanových městeček a opět vznikne problém vyloučených lokalit a navíc se sníží i životní standard těchto osob. Upozornil, že problematika dotovaného bydlení se netýká pouze Romů a nepřizpůsobivých, ale i mladých rodin nebo sociálně slabých důchodců, proto je potřeba co nejdříve prosadit účelný zákon o sociálním bydlení.

Předmětem další diskuse ve Sněmovně bylo poskytování doplatku na bydlení v přiměřené výši pouze do vyhovujícího bydlení s konečným cílem zamezit zneužívání sociálního systému. I když k dané problematice přistoupil každý člen Sněmovny po víceméně svém, ve většině případů bez ohledu na svou stranickou příslušnost, lze i tak vyzorovat určité shodné názorové vzorce. V rámci této rozpravy se zformovala skupina poslanců a poslankyň, která vykazovala snahu zabránit tomu, aby byly marginální skupiny vytlačovány z měst a záměrně sestěhovávány do substandartních forem bydlení, což by mohlo mít za následek ještě větší prohloubení jejich marginálního postavení v rámci společnosti. Druhou početnější skupinu představovali poslanci, kteří vnímali sociálně slabé občany jako původce nepořádku, hluku a kriminality. Z toho důvodu prosazovali represivní návrh, aby města získala pravomoc rozhodnout o tom, jestli na jejich území vznikne ubytovna, která bude ubytovávat občany pobírající sociální dávky. V rámci této diskuse o zneužívání sociálního systému lze pozorovat i princip názorové fluktuace. Některé členy Sněmovny nelze zařadit ani do jedné z názorových skupin, neboť se jejich rétorika směrem k marginálním skupinám proměnlivá a mění podle toho, jak je problém zneužívání sociálních dávek prezentován či formulován. Z tohoto důvodu není možné rozklíčovat jejich skutečný postoj k marginálním jedincům.

Na konci třetího čtení byl odsouhlasen pozměňovací návrh Zbyňka Stanjury, aby obce získaly pravomoc rozhodovat o vzniku ubytoven na svém území. Dále byl odsouhlasen pozměňovací zákon Romana Sklenáka, který rozšířil okruh dotovaného bydlení i na nebytové prostory, tedy chaty apod., pod podmínkou přístupu k pitné vodě a záchodu. Naopak druhý pozměňovací zákon Zbyňka Stanjury, který stanovoval limit doplatku na tisíc korun za lůžko na měsíc, byl zamítnut. Na základě odsouhlasených pozměňovacích návrhů je patrné, že převážil hlas skupiny, která vnímala marginální skupiny jako přítěž pro společnost a volila řešení, která neměla ani zdaleka inkluzivní charakter. Návrh zákona byl i s výše uvedenými pozměňovacími návrhy v Poslanecké sněmovně stejně jako v Senátu

odsouhlasen. Po podpisu prezidenta a premiéra nabyla novela zákona svou platnost 19. 11. 2014¹⁸.

3.3. Redistributivní diskurz a prostorová segregace na půdě Senátu

V 9. funkčním období Senátu v letech 2012 - 2014 byl na 17. schůzi 18. 12. 2013 představen senátní návrh zákona iniciovaný senátory napříč stranickým spektrem, kterým se měnil zákon o pomoci v hmotné nouzi, týkající se doplatku na bydlení. Stejně jako v Poslanecké sněmovně byl tento návrh představen jako takový, který má zamezit vyplácení více doplatků na bydlení v jednom bytě nebo obytné místnosti v ubytovacím zařízení. Součástí návrhu také bylo, aby výše doplatku na bydlení byla obvyklá v daném místě či lokalitě. Tento návrh byl tedy namířen proti neefektivnímu poskytování doplatků na bydlení a vysokému přeplácení majitelů ubytoven, což mělo v praxi zamezit plýtvání státními prostředky.

Do rozpravy se ihned zpočátku zapojil jeden z předkladatelů návrhu, Pavel Lebeda zvolený za ČSSD. Zneužívání systému státní sociální podpory vnímá společnost dle Lebedy velmi negativně, což doplnil latinskou frází „*vox populi, vox Dei*“, která v překladu znamená „*hlas lidu, hlas Boží*“, tudíž je dle jeho názoru potřeba tento hlas vyslyšet a danou problematiku neprodleně řešit. Fakt, že od roku 2007 stouply třikrát náklady za doplatek na bydlení znepokojuje nejenom občany, ale i většinu senátorů. Vážnost celé situace se pokusil Lebeda doložit vlastním průzkumem ve městě Kolín, které má přibližně 35 tisíc obyvatel a dle jeho zjištění je zde 31 ubytoven, což je neuvěřitelný počet vzhledem k počtu obyvatel. Před přijetím sociálních reforem v roce 2011 vyplácely úřady práce v Kolíně ubytovněm 4 miliony ročně a v roce 2013 již 22 milionů. V jedné takové ubytovně je vyplácen doplatek na bydlení za jednu místnost, kde žijí 4 osoby, 13 tisíc korun za měsíc, což viděl Lebeda jako nepřijatelné.

¹⁸ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze 17. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/017schuz/bqbs/b25412801.htm>, 24. 9. 2014).

Návrh zákona podpořil jako jeden z prvních Petr Vícha z ČSSD, který se zároveň postavil na stranu marginálních jedinců, které označil za chudáky, jež jsou zneužíváni vlastníky ubytoven. Ideálním stavem a řešením by z jeho pohledu bylo, kdyby občané ve špatné sociální situaci bydleli za klasické a nepředražené nájemné, přičemž by si na něj sami vydělali prací, k níž by jim měl dopomoci stát. Souhlas s návrhem zákona vyjádřil také Jiří Čunek z KDU-ČSL, který však tento návrh neviděl jako komplexní, který by měl nějakou větší ambici eliminovat problematiku sociálně vyloučených občanů.

Do rozpravy se zapojil také Zdeněk Škromach z ČSSD s tím, že problematika ubytoven, dále osob žijících ve špatných podmínkách a zneužívání sociálního systému je důsledkem Drábkových reforem, které sebraly obcím možnost vyplácení dávky v hmotné nouzi a životního minima. Tyto pravomoci byly převedeny na úřady práce, čímž úřady práce ztratily svou funkci a staly se z nich pouze výdejny dávek. Úřady práce navíc nyní nemají personální kapacity na to, aby v terénu řešily zásadní problém, tedy zajištění bydlení potřebným lidem, aby se z nich nestali bezdomovci a celý problém se ještě neprohloubil. Obecně problematiku ohledně ubytoven považuje za vysoce nemorální a to ze dvou důvodů. Není možné, aby čtyři nebo pět poctivých lidí bydlelo v jednom pokoji a podvodníci pobírali příspěvek nebo doplatek na bydlení za každého z nich. Ubytovna by navíc měla být dle jeho názoru pouze místem přechodným, a lidé v sociální nouzi by měli bydlet ve stabilním standardním nájemním bydlení, jak tomu je v celé civilizované Evropě.

Senátor Miroslav Krejča z ČSSD v rámci této rozpravy upozornil své kolegy, že diskutovaná problematika je mnohem širší, neboť se netýká pouze sociálně vyloučených osob. Institut doplatku a příspěvku na bydlení je využíván i ostatními členy společnosti. V praxi to dle Krejči funguje například tak, že jeden z manželů, který má vyšší příjmy si změní trvalé bydliště na místo, kde pracuje. Ten s nižšími příjmy zůstává v místě trvalého bydliště, neboť trvalé bydliště funguje pouze pro

evidenci, a v tu chvíli se může ucházet o doplatek na bydlení, přesto, že součet jejich příjmů je ve skutečnosti tak velký, že by na tuto dávku či příspěvek při společném bydlení nedosáhli. Zneužívání příspěvků a doplatků označil jako chorobu, která se již rozšířila do celé společnosti.

Proti zneužívání sociálních dávek se vyslovil i Vladimír Dryml z ČSSD. Problém zneužívání sociálních dávek jde podle něj za ministerstvem zdravotnictví a hygienickou službou, které dopustila, aby v jedné místnosti bydlelo několik lidí, což dalo možnost různým spekulantům sestěhovávat velký počet lidí do jedné místnosti a vybírat za každého doplatek na bydlení. V civilizovaných státech Evropy jsou určité normy, které jsou pro takové spekulanty překážkou ve zneužívání sociálního systému a jinak by tomu nemělo být ani v České republice. Za úplnou absurditu považuje fakt, že někteří občané si mohou zažádat i o příspěvek na kabelovou televizi. Takové věci by o systému nutných dávek neměly v žádném případě patřit. Pozitivně hodnotil fakt, že se touto problematikou zabývají senátoři napříč politickými stranami a vykazují snahu tuto skutečnost změnit.

Drymlův stranický kolega Radko Martínek naopak spatřoval epicentrum problému zneužívání sociálních dávek v tom, že zmizela terénní sociální služba. Dříve měly obce konkrétní úřednice, které přesně věděly, kdo dávky pobírá a tyto osoby kontrolovaly. Kdyby tomu tak bylo i teď, odhalily by, že je něco v nepořádku a tyto konkrétní případy by začaly neprodleně řešit. Z terénních pracovníků se ale stali úředníci za přepážkou, kteří pouze vydávají dokumenty a razítka a situace v praxi není monitorována. Za řešení považoval vybudování systematické bytové politiky, což by ale podle jeho slov trvalo 4 až 6 let¹⁹.

Senátní návrh zákona prošel do 2. čtení, a tak se v rámci 19. senátní schůze 20. 3. 2014 znovu diskutovala problematika zneužívání sociálních dávek, konkrétně

¹⁹ Dokumenty Senátu (2013). Stenozáznam ze 17. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5200&D=18.12.2013#b14615>, 18. 12. 2013).

příspěvku a doplatku na bydlení. Kromě shrnutí, co je hlavním cílem předkládané novely, Jaroslav Zeman z ODS prezentoval další záměr novely, který měl zamezit vlastníkům ubytoven, aby si ceny určovali podle normativů ze státní sociální podpory. Novela naopak chtěla nechat možnost uvážít institutu pomoci v hmotné nouzi, co bude vedle základních nákladů možné považovat za další opodstatněný náklad na bydlení a určovat jeho výši. Institut pomoci v hmotné nouzi by tedy měl mít možnost určovat výši vyplácené sumy, která je v místě obvyklá. Dle Zemana není možné, aby byly vypláceny sumy, které si určují sami majitelé ubytoven. Tato změna by dle Zemana měla navíc zjednodušit i administraci doplatku na bydlení. Zeman apeloval na celý Senát, aby podpořil novelu, neboť v roce 2011 stát vyplatil na bydlení 850 milionů korun a v roce 2013 už 2,7 miliardy korun, tento rapidní nárůst však nesouvisí s nárůstem chudoby, ale s lichvou.

Za zlepšení životní situace marginalizovaných osob žijících ve špatných podmínkách na ubytovnách se postavila také Alena Gajdůšková z ČSSD, neboť podle jejích slov civilizovaná společnost a sociální stát nesmí za žádných okolností dopustit, aby sociálně vyloučení a ty nejpotřebnější osoby byly zneužívány namísto pomoci. V návrhu však nespátřovala komplexní řešení pro sociálně vyloučené jedince. Když se jedinec ocitne na okraji společnosti, nestačí mu pouze zajistit sociální bydlení, ale existují tu i další aspekty a souvislosti jako je zaměstnanost nebo vzdělání, aby marginalizovaní či vyloučení jedinci byli schopni znovu získat vazby na většinovou společnost a znovu se do společnosti integrovat. Místo toho, aby byli sociálně potřební integrováni do společnosti, jsou v podstatě jen bílými koňmi v byznysu s chudobou a jejich situace se naopak zhoršuje. Jako velký problém těchto ubytoven Gajdůšková považuje, že v jedné místnosti žije několik lidí včetně dětí, které tak vyrůstají v prostředí, ze kterého se mají minimální šanci dostat.

Negativní postoj vůči osobám na okraji společnosti naopak zaujala Dagmar Terelmešová také z ČSSD, která tyto osoby prezentovala jako nepřizpůsobivé a

problémové občany, což obhajovala tím, že má vlastní zkušenosti z praxe. V nejmenované obci je objekt se 3 byty, kde žije okolo 60 osob, ale město ani hygiena nemůže nijak jednat, neboť na takovou situaci není připravena příslušná legislativa. Jediným orgánem, který se touto situací může zabývat je orgán sociálně-právní ochrany dětí, neboť většina dětí žijících v jednom z bytů zanedbává školní docházku. Z těchto důvodů se Terelmešová shodla s většinou předřečníků, že novela v oblasti příspěvků je nutná, čímž zároveň ukončila rozpravu.

Na půdě Senátu se diskuse ohledně marginálních jedinců ve společnosti nesla převážně v režii Senátorského klubu ČSSD. Většina členů ČSSD se postavila na stranu sociálně slabých jedinců a snažila se najít určité východisko nebo řešení, jak osoby na okraji společnosti integrovat zpět do společnosti a zajistit jim tak lepší životní podmínky. Byla diskutována řešení jako navýšení počtu zaměstnanců v sociální terénní službě nebo nastavení pevných norem, které zabrání zneužívání sociálního systému, aby finanční prostředky šly skutečně těm potřebným osobám. V souvislosti se zneužíváním sociálního systému byla zdůrazněna i skutečnost, že příjemcem doplatku na bydlení nejsou pouze sociálně slabí občané, ale tento doplatek je záměrně zneužíván ostatními členy společnosti.

Při hlasování o schválení tohoto senátního návrhu zákona bylo přítomno 63 senátorek a senátorů. Nikdo nebyl proti, 53 členů Senátu hlasovalo pro, a tudíž byla novela schválena a postoupena do Poslanecké sněmovny, kde byla ale již ve 2. čtení zamítnuta²⁰.

3.4. Integrační diskurz a dlouhodobá nezaměstnanost v Poslanecké sněmovně

Na 6. schůzi PSP 12. února 2014 bylo diskutováno téma dotýkající se nezaměstnaných jakožto marginální skupiny v české společnosti. Diskutovalo se

²⁰ Dokumenty Senátu (2014). Stenozáznam z 19. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5246&D=20.03.2014#b14791>). 20. 3. 2014).

nad Zprávou vlády o možnostech a postupech řešení kritického stavu nezaměstnanosti v České republice. Premiér Bohuslav Sobotka se ujal řeči se slovy, že vláda pokládá situaci v oblasti nezaměstnanosti za alarmující. Považoval nezaměstnanost a s ní spojené problémy za vážný sociální problém, se kterým chce vláda aktivně bojovat, neboť v evidenci úřadu práce je 600 tisíc lidí bez práce. Navrhnul několik řešení, jak zlepšit současný stav a vytvořit nová pracovní místa. Politika zaměstnanosti by se dle jeho slov měla tedy zaměřit především na přímé zahraniční investice, modernizaci průmyslu, podporu exportu a podporu drobného a středního podnikání. Zabýval se i otázkou čerpání prostředků z fondů Evropské unie, v čemž je Česká republika nejhorší v Evropě. Proto je potřeba zaměřit se na tuto oblast, neboť finanční prostředky z Evropské unie mohou generovat zaměstnanost a vznik nových pracovních míst.

Poslanec Ivan Pilný z ANO 2011 vytyčil několik rozdílných problémů, které dle jeho mínění způsobují dlouhodobou nezaměstnanost a tudíž i sociální problém. První problematickou oblastí je školství produkující absolventy, kteří následně nemohou najít uplatnění na trhu práce. Lidé v nízkém věku tak nedostanou zaměstnání, protože je trh nepotřebuje. Další problematickou oblastí jsou rekvalifikační kurzy, které jsou dle Pilného neefektivní. Nad efektivitou těchto kurzů můžeme však pouze polemizovat, neboť pro toho tvrzení nevedl jediný důvod. Dalším významným problémem je, že se stále zvyšuje počet lidí, kteří nechtějí pracovat. Podle Pilného je to proto, že kvůli dlouhodobé nezaměstnanosti ztrácejí pracovní návyky a společnost některé z nich vytlačila do sektoru veřejně prospěšných prací.

S projevem Ivana Pilného se ztotožnil poslanec za ČSSD Antonín Sedá. Pilného proslov doplnil o historický exkurz, že Česká republika v průběhu dějin byla vždy velkou průmyslovou zemí a jinak tomu není ani dnes. Sice zanikly tehdejší velké průmyslové podniky, ale na druhou stranu vznikly nové malé podniky, které se však v současné době potýkají s nedostatkem dělníků, konstruktérů nebo

techniků. Na základě vlastního monitoringu pracovních nabídek a inzercí Sedlá uvádí, že podniky nehledají administrativní pracovníky, sociology nebo například politology, ale hledají techniky. Proto navrhuje jako řešení ne úplnou reformu školství, ale určitou podporu vlády, aby se školství mohlo více zaměřit na rozvoj technických oborů. Také by se v tomto ohledu měla zlepšit rekvalifikační služba úřadů práce, jak to potřebuje trh práce.

Miroslav Opálka z KSČM prezentoval nezaměstnanost z levicových pozic jako mnohem složitější problém, než jak ho chápou ostatní členové Sněmovny. Byl toho názoru, že nezaměstnanost je v tržní ekonomice přirozený stav a část občanů není schopna nebo ochotna najít si placené zaměstnání. Nezaměstnanost jako přirozený stav bují zejména v období krizí, kdy se jedná o cyklickou nezaměstnanost, což je důsledek kapitalistické společnosti. Zaměřil se dále na kritiku pravice, která argumentuje tím, že srovnání České republiky v rámci Evropské unie není tak špatné. Podle jeho slov je však skutečný stav horší než je vykazován, neboť metodika výpočtu nezaměstnanosti byla v uplynulém období několikrát změněna. To znamená, že vždy, kdy došlo ke snížení počtu nezaměstnaných, bylo to pomocí statistiky. V roce 2004 podle staré metodiky byla nezaměstnanost 10,2 %, podle nové metodiky 9,2 %, a podle současné metodiky cca 8,3 %, aniž by zřejmě došlo ke skutečnému snížení počtu nezaměstnaných. Uváděné statistiky tak neodhalují skutečný stav věcí, tedy skutečný počet těch, kteří pracovat chtějí a nemohou.

Jedním z hlavních problémů, který vede k marginalizaci jedinců je dle Opálky fakt, že lidé, kteří pracují, mají nízké příjmy a musí tak žádat o dávky ze státní sociální podpory. Dle jeho slov jde to začarovaný kruh, neboť nízká kupní síla občanů nedokáže zvýšit poptávku, tedy ani výrobu a tím ani snížit nezaměstnanost. Opálka chápe dlouhodobou nezaměstnanost nejen jako ekonomický, ale i jako vážný sociální problém, neboť pro někoho, kdo nemá práci déle jak rok, je návrat do pracovního procesu velmi těžký a takový člověk i často rezignuje. Z dlouhodobě nezaměstnaného jedince se pak stává klient sociálních dávek, jeho život je pak

doprovázen marginalizací nejen na trhu práce, ale může skončit až sociálním vyloučením a v nejzazším případě až sebevraždou.

Zajímavostí je, že Opálka vyzdvihl období reálného socialismu jako příklad, kdy nezaměstnanost nebyla a příživnictví bylo trestným činem. V období socialismu je pejorativně vnímána především přezaměstnanost. Opálka však argumentuje, že tento jev se vyskytuje i v současnosti v podobě velkého množství úředníků, institutů veřejné prospěšných prací nebo veřejné služby, ale to podle něj rozhodně nezaměstnanost neřeší. Jako jediné řešení Opálka vidí, že se musí zvýšit odbyt domácí produkce zboží a služeb. Varoval však před tím, že každá pobídka vytvářená směrem k rizikovým skupinám, ať už je ta skupina jakákoli, tak ale opět vytlačuje z pracovního trhu jinou skupinu, která tu podporu nemá.

Poslanec Adam Rykala z ČSSD ve svém projevu apeloval na to, aby se kolegové v rozpravě nevraceli k minulosti, nesvalovali vinu jeden na druhého, ale hledali společné řešení, jak ven ze situace, kdy je počet nezaměstnaných 629 274, což je nejvyšší číslo v historii země. Dle Rykaly nestačí, aby byl aktivní jenom stát, podnikatelé, kraje nebo města, ale aktivní musí být i nezaměstnaní, kteří hledají práci, ale neumějí se bohužel uplatnit na trhu práce. Konkrétní návrh nebo řešení, jak by se mohla zvýšit uplatitelnost nezaměstnaných na trhu práce, ale Rykala nenabídl. Pouze uvedl, že musí začít adekvátně fungovat úřady práce, aby mohly lidem aktivně pomáhat hledat práci a vyhledávat volná místa.

Ačkoli by se dalo předpokládat, že diskuse nad touto Zprávou přinese nespočet návrhů a řešení jak bojovat s nezaměstnaností, tak se převážná většina debaty soustředila na svalování viny za tento krizový stav na předchozí vlády, nebo na slovní konfrontaci mezi vládou a opozicí. Dlouhodobá nezaměstnanost nebyla až na uvedené výjimky reflektována ani z pohledu nezaměstnaných jakožto skupiny občanů v nepříznivé životní situaci, která může vyústit až v sociální exkluzi. Naopak v popředí zájmu jednotlivých poslanců napříč stranickým spektrem stálo stagnující

české hospodářství a ekonomika. Poslanci se shodli pouze na tom, že nezaměstnanost není jen ekonomickým problémem, ale také závažným sociálním problémem²¹.

Na předchozí Zprávu a tudíž i na problematiku nezaměstnanosti navazovala na 8. schůzi PSP 14. května 2014 Zpráva vlády o vývoji kritického stavu nezaměstnanosti v České republice. Slova se ujal opět Bohuslav Sobotka, který poznamenal, že od přechozí Zprávy došlo v oblasti zaměstnanosti k určitému zlepšení zejména díky sezonním pracím, ale situace je stále alarmující. Podle jeho slov došlo ke zlepšení hlavně kvůli jednotlivým krokům vlády, které prezentoval a podkládal oficiálními čísly z Úřadu práce ČR. Sobotka byl přesvědčen, že vláda dokázala aktivně reagovat a podařilo se ji již obnovit činnost a funkčnost úřadů práce, což podložil vznikem 2,5 tisíc nových pracovních míst. Úřady práce tak podle jeho slov opět postupně začínají plnit svou funkci a pomáhat občanům, neboť zhruba 6 tisíc uchazečů našlo prostřednictvím úřadů práce zaměstnání. Změna nastala i v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti, která podpořila některým ze svých nástrojů zhruba 43 tisíc lidí, což je o 7 % více než v březnu 2014. Příkladem úspěšné formy aktivní politiky zaměstnanosti jsou například rekvalifikační kurzy, kterými v březnu 2014 prošlo přes 12 tisíc lidí, což je nárůst o 40 % oproti začátku roku. Tyto dílčí úspěchy a postupné zlepšení situace u některých nezaměstnaných občanů Sobotka připisuje změně politického zadání, které přišlo s nástupem nové vlády a nového vedení Ministerstva práce a sociálních věcí. Změna politického zadání spočívá v maximálním využití všech aktivních nástrojů stání politiky zaměstnanosti. Sobotka kroky vlády opět podpořil numericky, když konstatoval, že nezaměstnanost klesla oproti lednu o celé 3 % a z toho vyplývá, že vláda je schopna opět vrátit uchazeče o zaměstnání na trh práce. Podle jeho slov problémem zůstává vysoká regionální nezaměstnanost a markantní rozdíly mezi jednotlivými regiony. Trvale nejvyšší nezaměstnaností trpí severní Čechy a severní

²¹ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 6. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/bqbs/b18007801.htm>. 12. 2. 2014).

Morava, kde se ve městech jako Most, Ústí nad Labem nebo Karviná pohybuje nezaměstnanost okolo hranice 14 %. Z toho důvodu vláda pro tyto regiony prodloužila fungování zvláštního vládního zmocněnce, aby koordinoval a připravoval projekty na snížení nezaměstnanosti v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Sobotka mimo jiné v souvislosti se severem Čech zmínil další problém, který nazval sociální a mezietnickou krizí na Šluknovsku, kam z toho důvodu zamíří tři členové vlády včetně ministryně Marksové, aby se věnovali situaci v regionu jako celku.

Podle Pavla Kováčika z KSČM je nezaměstnanost nepřetržitě nejdůležitějším politickým tématem, neboť dle KSČM je zde stát především pro to, aby svým občanům zajistil podmínky, aby mohli důstojně žít, bydlet a také měli možnost důstojně najít pomoc v případě sociálních nesnází. Hlavní a rozhodujícím úkolem státu je tedy postarat se o to, aby občané České republiky mohli najít práci. Občané, co chtějí pracovat, by neměli v žádném případě podléhat marginalizaci, přestože nejsou plně vybaveni kvalifikací. Žádné občany hledající práci však není možné nechávat volnému vývoji, jak to s nimi dopadne, neboť tvrzení, že trh vše vyřeší, je dle Kováčika mylné. Trh se o občany nedokáže postarat, nevyřeší v tomto případě nic, protože zkrátka žádný volný trh neexistuje, je vždy svázán různými zákonitostmi a přístupy. Z tohoto důvodu nechávat zaměstnanost a pracovní pozice na volném působení trhu je z pohledu Kováčika zločinem. Stát musí práci svým občanům alespoň organizovat, aby občané mohli najít své uplatnění, důstojně se živit a nebýt závislí pouze na sociálních dávkách, a tak se vyhnuli jakékoli formě marginalizace nebo sociálnímu vyloučení.

Na vystoupení Sobotky reagoval Petr Fiala z ODS, který vůči němu vznesl kritiku, neboť v jeho projevu neslyšel žádný konkrétní program, jak vláda hodlá řešit nezaměstnanost. Podle Fialy si nynější vláda dělá pouze alibi, když říká, co vše bylo u předchozí vlády špatně, ale doposud nebyla nabídnuta konkrétní řešení. Fiala připomenul, že když byla u moci Nečasova vláda, měla Česká republika

sedmou nejvyšší nezaměstnanost v Evropě, tudíž nemohlo být vše špatně, jak tvrdí současná vláda. Vystoupil i proti jednotlivým krokům Sobotkovy vlády, neboť měl jiný názor na řešení nezaměstnanosti. Podle Fialy je obecně známo, že proti nezaměstnanosti se bojuje tak, že se snižuje cena práce a motivují se zaměstnavatelé k tomu, aby vytvářeli pracovní místa. Ale Sobotkova vláda zvyšuje minimální mzdu a slibuje, že ji v dalších letech opět navýší, čímž pouze ohrozí nízkopříjmové skupiny a lidi, kteří mají nízkou kvalifikaci. Počínání vlády v oblasti nezaměstnanosti Fiala souhrnně označuje jako bezradnost, která žádné zlepšení situace u nezaměstnaných občanů nepřinese.

Bohuslav Sobotka se ještě v reakci na Petra Fialu zaměřil na otázku minimální mzdy ve vztahu k pobírání sociálních dávek. Minimální mzda tehdy byla 8,5 tisíce korun hrubého, což podle Sobotky není dostatečná motivace ani odměna pro člověka, který pracuje plnou pracovní dobu. Rozdíl vidí i v životní úrovni člověka, který pracuje plnou pracovní dobu a obdrží pouze 8,5 tisíce korun hrubého a člověkem, který pobírá sociální dávky, nepracuje, ale i tak je jeho životní úroveň často vyšší, i když by to mělo být přesně naopak. Tento existující stav v české společnosti je nanejvýš nemorální, tedy ten rozdíl mezi minimálním pracovním příjmem a podporou od státu nebo města pro člověka, co nepracuje. Rozdíl ve prospěch pracujících se musí postupně zvyšovat, aby občané měli motivaci pracovat. Je tedy postupně potřeba zvyšovat minimální mzdu, aby se zvyšovala i motivace pracovat a tím se zároveň snížil i počet občanů pouze pobírajících sociální dávky. Zvyšování minimální mzdy ale musí být postupné a rozvážné, tak aby to neohrozilo malé a střední firmy a navíc musí být řádně projednáno v rámci tripartity, kde sedí zástupci odborů a měli by mít právo se k tomu vyjádřit.

Ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová byla toho názoru, že v těch nejhorších regionech je potřeba používat nástroje typu veřejně prospěšných

prací a v ideálním případě vrátit i veřejnou službu, aby přiměli lidi alespoň k nějaké aktivitě a své existenční minimum si nějakým způsobem zasloužili.

Debata nad Zprávou vlády o vývoji kritického stavu nezaměstnanosti v České republice přinesla dva různorodé postoje k nezaměstnaným jako osobám podléhajícím marginalizaci. Prvním z nich bylo, že hlavním úkolem státu je zajistit, aby občané měli příležitost pracovat. Ti co chtějí pracovat by i navzdory své nedostatečné kvalifikaci neměli podléhat na trhu práce marginalizaci. Stát by se měl postarat, aby občané našli uplatnění a vyhnuli se tak případné marginalizaci. Druhým názorem a zároveň vizí do budoucna bylo, aby pracující člověk dosahoval vyšších příjmů a jeho životní úroveň byla vyšší, než u člověka, který pouze pobírá sociální dávky a odmítá se zapojit do pracovního procesu. Tento princip vyšší životní úrovně pracujících obyvatel se v rámci diskuse ohledně problematiky nezaměstnaných osob opakoval ještě několikrát, a tak ho lze označit za jeden z klíčových principů pro zkoumané období, na kterém se shodla značná část členů Parlamentu²².

V rámci 23. schůze PSP 9. prosince 2014 byl senátorem Jaroslavem Zemanem z ODS představen Senátní návrh zákona týkající se veřejné služby, kterým se měnil zákon o pomoci v hmotné nouzi. Tento návrh byl cílen na jednu z hlavních marginálních skupin v české společnosti, tedy dlouhodobě nezaměstnané, potažmo osoby pobírající dávky hmotné nouze. Celý návrh vycházel z představy, že pokud je někdo dlouhodobě nezaměstnaný a nemůže najít práci, měl by mít možnost si své příjmy nějakým způsobem zvýšit, v tomto případě veřejnou službou. Hlavním účelem návrhu však nebylo, aby veřejná služba nahradila zaměstnanecký poměr, ale aby dlouhodobě nezaměstnaní občané neztratili pracovní návyky a tudíž se jim zjednodušil i následný návrat ho pracovního procesu. V neposlední řadě bylo námětem tohoto návrhu, aby lidé prostřednictvím

²² Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 8. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/008schuz/bqbs/b09208701.htm>, 7. 5. 2014).

veřejně služby do jisté míry vraceli společnosti to, že je zaopatřuje dávkami v hmotné nouzi, které dostávají²³.

Návrh se snažil obnovit institut veřejné služby, který byl v roce 2012 zrušen, neboť Jaromír Drábek jako ministr práce a sociálních věcí zavedl v roce 2012 sociální reformu, kde platilo, že osoby v hmotné nouzi a uchazeči o zaměstnání zařazení v evidenci úřadu práce déle než dva měsíce museli přijmout nabídku veřejné služby, jinak přišli o příspěvek na živobytí a doplatek na bydlení, což bylo podle Ústavního soudu v rozporu se zákazem nucených prací²⁴.

Znovu zavedený institut veřejné služby by měly využívat osoby v hmotné nouzi a osoby vedené v evidenci uchazečů o zaměstnání, přičemž výkonem této služby 20 nebo 30 hodin za měsíc se jim bude postupně navyšovat částka na živobytí o určený procentní rozdíl mezi existenčním a životním minimem. O polovinu rozdílu mezi existenčním a životním minimem, tedy o 605 korun měsíčně, by se zvedla částka na živobytí například jedinci, který odpracuje alespoň 30 hodin za měsíc. Naopak represivní charakter toho návrhu by pocítily osoby, které pobírají příspěvek na živobytí déle než půl roku a nejsou nijak aktivní, to znamená, že nevykonávají veřejnou službu, dobrovolnickou službu, krátkodobé zaměstnání a podobně. Tyto osoby by pobíraly částku na živobytí na úrovni existenčního minima.

Důležité je zmínit, že se Jaroslav Zeman ve svém vystoupení jako jeden z mála členů Parlamentu zabýval hlouběji problematikou marginalizace a sociálního vyloučení. Příčinou sociálního vyloučení jedinců je podle jeho slov v mnoha případech právě jejich dlouhodobá nezaměstnanost a pasivita či neochota najít si práci. Pracující majoritní společnost si vůči nezaměstnaným

²³ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 23. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/023schuz/bqbs/b16904801.htm>, 9. 12. 2014).

²⁴ ČTK (2017). Veřejná služba se vrací. Marksová láká nezaměstnané na přivýdělek 605 korun měsíčně. 1. 2. 2017 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2027299-verejna-sluzba-se-vraci-marksova-laka-nezamestnane-na-privydelek-605-korun-mesicne>, 10. 3. 2017).

vytváří negativní společenský postoj, obzvláště vůči osobám, které se záměrně vyhýbají práci, a odsouvá je na okraj společnosti. Tomu měla zamezit veřejná služba, která byla sice v zákoně obsažena, ale zájem o ni byl nulový, neboť za její vykonávání neexistoval postih ani odměna. Nulový zájem o veřejnou službu hodnotil velmi negativně, neboť právě veřejná služba je jedním z nástrojů a opatření, kterým se dá bojovat proti marginalizaci a sociálnímu vyloučení. Novela o veřejné službě tak vycházela z obecného principu, že každá osoba, která pracuje, se musí mít lépe než ta, která nepracuje, nebo se práci dokonce vyhýbá. Systém pomoci v hmotné nouzi podle Zemana bohužel nereaguje na aktivitu jedince, jinak řečeno, zda pracuje či nikoli. Poskytovaná dávka je pro osoby pracující či nepracující vyplácena ve stejné výši. Pokud se tedy nepřijmou navrhovaná opatření, může dojít k nárůstu osob závislých pouze na sociálních dávkách a tím i k nárůstu či prohloubení sociálního vyloučení v rámci společnosti.

Členka výboru pro sociální politiku Jana Adamová z TOP 09 zhodnotila, že institut veřejné služby je skutečně málo využíván, neboť osoby zapojené do veřejné služby nejsou dostatečně motivovány, což chtěla předkládaná úprava změnit. Novelou tedy zaváděla bonifikaci výkonu veřejné služby při zachování hmotného zabezpečení během výkonu veřejné služby, přičemž by tato služba zůstala dobrovolná. Vláda k návrhu zaujala neutrální stanovisko, ale o některých bodech by se ještě dle Adamové mělo diskutovat, například o tom, zda se jedná o rozpočtově neutrální návrh. Navýšením částky na živobytí o 40 % částky rozdílu mezi životním minimem a existenčním minimem by přineslo určité zvýšení nákladů, ale přesto poslanecký klub TOP 09 doporučil návrh postoupit do 2. čtení.

Pozitivní stanovisko k návrhu zaujala i poslankyně ANO 2011 Jana Pastuchová, která do rozpravy přinesla případ z praxe, kdy v Jablonci nad Nisou, což byl okres charakteristický prosperujícími textilkami a výrobou skla, stále roste nezaměstnanost. Podle jejích slov také ale roste počet lidí, kteří dochází na úřad práce s nataženou rukou, aniž by vyvinuli jakoukoli aktivitu, že chtějí najít práci a

svůj osud nějak ovlivnit. Člověk v hmotné nouzi často nepociťuje potřebu hledat si práci z toho důvodu, že dávka v hmotné nouzi je pro všechny stejná, což je podle ní špatně. Je tedy potřeba nějakým způsobem motivovat nezaměstnané osoby v hmotné nouzi k aktivitě, aby si jednak mohli přilepšit po finanční stránce a zároveň si i zachovali pracovní návyky, které s odstupem času zajisté ztrácejí. Výkon veřejné služby však nesmí být sankcí, jak tomu bylo v roce 2012, musí mít naopak motivační charakter²⁵.

Ve 2. čtení 22. dubna 2016 připomněl senátor Miloš Vystrčil z ODS, že je potřeba tento návrh podpořit, aby dlouhodobě nepracující neztráceli pracovní návyky a naopak většinová společnost, která každodenně pracuje, viděla snahu státu vrátit občany do pracovního procesu a zařídit, aby nezaměstnaní nežili jen na úkor ostatních.

Do rozpravy se opět zapojila poslankyně ANO 2011 Jana Pastuchová, která po první rozpravě ve Sněmovně diskutovala na toto téma se starosty a dalšími představiteli obcí a měst, a ti s tímto návrhem plně souhlasili. Obce a města mají k sociálně slabým občanům v tíživé situaci nejbližší, a proto vědí jak jim nejlépe pomoci. Znovu uvedla negativní příklad z praxe, který je možný pozorovat nejen ve městě Tanvald v Libereckém kraji, které kdysi prosperovalo zejména díky textilní výrobě. V dnešní době se město potýká s nezaměstnaností 8 až 9 %, s nepřizpůsobivými občany a nejrůznějšími sociálními problémy, což je případ i mnoha dalších měst nejenom v Libereckém kraji. V roce 2012 bylo v Tanvaldu s 6,5 tisíci obyvateli zaměstnáno v rámci veřejné služby 140 občanů, ale nyní nemá o tuto službu již nikdo zájem a tito lidé chybí zejména u technických služeb, údržby komunikací nebo veřejného prostranství. Přijetí návrhu by pomohl nejenom nezaměstnaným, ale také městu, což jsou nesporné výhody, a tento návrh by měl být schválen. Chtěla se zasadit o i to, aby obce jakožto organizátoři veřejné služby

²⁵ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 23. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/023schuz/bqbs/b16904801.htm>, 9. 12. 2014).

dostávaly příspěvek na pořízení pracovních pomůcek, neboť lidé v hmotné nouzi si je pochopitelně nemohou dovolit. V závěru svého vystoupení se poslankyně Pastuchová vyjádřila k příspěvku na živobytí, který je podle jejích poznatků z praxe hojně zneužíván, neboť si za něj někteří příjemci kupují cigarety, alkohol a podobně. Proto nadnesla myšlenku pozměňovacího návrhu, aby mohl plátce dávky vyplatit 65 % dávky ve formě poukázek či stravenek, za které by se dalo koupit pouze určité zboží.

Zbyněk Stanjura z ODS všem přítomným poslancům vysvětlil, proč je iniciátorem právě ODS. Tento návrh zákona podle jeho slov se snaží přetavit ve skutečnost dlouhodobý názor strany, že ten, kdo pobírá pomoc od státu, tedy od ostatních daňových poplatníků a od společnosti a může pracovat, pracovat má. Stanjuru ještě doplnil senátor ODS Miloš Vystrčil, že na tento zákon čekají především ti, co poctivě pracují a tudíž očekávají, že stát se bude chovat tak, že bude dlouhodobě nezaměstnané tlačit k tomu, aby si práci snažili najít a zároveň jim k tomu dal patřičnou příležitost²⁶.

Návrh zákona prošel do třetího čtení, kde se v rámci 49. schůze 7. září 2016 o slovo přihlásila opět poslankyně za ANO 2011 Jana Pastuchová. Snažila se svým kolegům názorně vysvětlit, v čem je tato novela tak zásadní a přínosná. Vysvětlit se to snažila i částečně ze sociologického hlediska na příkladu dvou rodin, kde je jedna z nich odkázána na pomoc státu a druhá žije z výdělků dospělých rodičů. První rodina, která má tři děti, rodiče nepracují, přestože jsou ale práce schopni, pobírá dávky v hmotné nouzi a dávky sociální podpory v celkové výši přibližně 21,5 tisíc korun. Tito rodiče nemusí pracovat, účastnit se veřejné služby, nemusí platit ani své pohledávky, neboť dávky od státu nepodléhají případné exekuci. Zdravotní pojištění za ně hradí stát a mají i různé úlevy jako platby v mateřských školách. Obecně rodiny, které jsou závislé pouze na finanční pomoci

²⁶ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2016). Stenoprotokol ze 44. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/044schuz/bqbs/b28803101.htm>, 22. 4. 2016).

státu, vnímala Pastuchová velmi negativně, což dala v rámci této rozpravy jasně najevo. Dle jejích slov rodiče od takových rodin nemají žádné povinnosti, a tak svůj čas mohou věnovat negativním či nelegálním činnostem, jako jsou krádeže nebo různé oslavy v pokročilých nočních hodinách, neboť nemusí každé ráno vstávat do práce. Takoví rodiče jdou svým dětem špatným příkladem a mohou na ně přenášet negativní vzorce chování, čímž měla na mysli, že je normální žít z dávek a nepracovat.

Opačným příkladem, který dávala za vzor pozitivního fungování rodiny, byla rodina, jež žije z výdělků obou plnoletých rodičů, kteří mají pouze dvě děti, čímž implicitně narážela na to, že rodiny žijící ze sociálních dávek, jsou v mnoha případech vícečetné. Pro příklad takové rodiny uvedla, že tito rodiče absolvovali střední školu s výučním listem a jejich hrubá mzda je v rozmezí 12 až 15 tisíc korun, a tak je jejich společný příjem zhruba 25 tisíc korun. Na rozdíl od první rodiny, tito rodiče musí každý den pracovat, musí tak pochopitelně každé ráno vstávat do práce, tudíž nepřichází v úvahu žádné oslavy a není zde místo ani pro nějaké nekalé činnosti. Jelikož jejich mzda podléhá exekuci, musí platit své pohledávky. To co je podle Pastuchové nejdůležitější, je fakt, že tito rodiče jsou pro své děti dobrým vzorem, neboť dávají jasně najevo, že normální je pracovat a nést zodpovědnost nejen za svůj život, ale i za život celé rodiny. Takové rodiny považuje za přínos pro společnost, neboť přispívají ze své mzdy do sociálního systému a státní rozpočet nezatěžují, čímž dala zároveň implicitně najevo, že příklad první rodiny není přínosem pro společnost a navíc zatěžuje státní rozpočet.

Po finanční stránce je rozdíl mezi rodinami zhruba 4 tisíce korun, přičemž rodina žijící z dávek může dosáhnout například i na mimořádnou okamžitou pomoc třeba při koupi domácích spotřebičů, školních pomůcek atd., a tak se i tento rozdíl může zmenšovat. Z toho dle Pastuchové plyne, že celý systém je nastavený špatně a pro rodinu s příjmy ze zaměstnání je výhodnější zůstat doma, nepracovat a pobírat pouze sociální dávky. Novela tak má za cíl tento stav změnit a motivovat

příjemce dávek, aby nebyli v delším časovém horizontu závislí na pomoci státu, ale naopak si aktivně hledali zaměstnání.

Pro návrh se vyslovila i členka KSČM Hana Aulická Jírovcová, která souhlasila se svými předřečníky, že osoby pobírající dávky v hmotné nouzi nejsou nikterak motivovány k hledání zaměstnání. Dle jejích slov je nejenom pro společnost špatné, že není naplněn princip, že ten kdo pracuje, se má lépe než ten, kdo nepracuje. Do kategorie nepracujících osob však ještě zařadila skupinu, které se práci dokonce vyhýbá. Navzdory odlišné stranické příslušnosti se shodla s Janou Pastuchovou z ANO 2011, že celý systém je nastaven špatně, neboť s ohledem na výši minimální mzdy je zkrátka výhodnější pobírání dávek. V praxi se tak dle jejích slov setkáváme s tím, že dlouhodobí uchazeči o zaměstnání odmítají nabízené pracovní pozice, neboť si umí jednoduše spočítat, co je pro ně výhodnější. Takto nastavený systém pouze prohlubuje závislost jedinců na pobírání dávek v hmotné nouzi a jejich snaha dostat se opět do pracovního procesu je téměř nulová. Tato novela řeší pouze dílčí problém, ale je potřeba novelizovat celý systém sociálních dávek, aby pro určitou skupinu občanů nebyl i nadále tento systém zdrojem příjmů bez vlastního přičinění.

Miroslav Opálka z KSČM poznamenal, že je napříč Sněmovnou konstruován určitý boj proti sociálním dávkám, protože současný systém je nastaven tak, že je výhodnější být doma než pracovat. Podle jeho názoru to není ani tak vina vysokých sociálních dávek, ale nízkých mezd. Ve svém projevu zdůraznil, že není nezaměstnaný jako nezaměstnaný, proto je potřeba nezaměstnané osoby rozdělit do 4 skupin na základě jejich ochoty a snahy hledat si pracovní uplatnění. První skupina nezaměstnaných není vůbec evidována na úřadech práce, tudíž o ní nejsou k dispozici žádné informace. Druhou skupinu tvoří občané, kteří jsou sice registrováni na úřadech práce, ale pracovat nechtějí, práci nemají a jsou podle slov Opálky postiženi určitou patologií, čímž myslel, že se záměrně a chronicky vyhýbají práci. Tato skupina tudíž nebude jevit žádný zájem o veřejnou službu, veřejně

prospěšné práce, neboť se na nich tento systém podepsal natrvalo. Třetí skupinou jsou občané, kteří ztratí práci, psychicky se zhroutí, nejsou schopni se v systému zorientovat a následně se vrátit na pracovní trh. Právě tato skupina má být dle Opálky adresátem státní podpory. Poslední skupina, která je také početně největší, je ta, která pobírá sociální dávky, ale zároveň pracuje v šedé či černé ekonomice. Opálka se této skupiny oproti ostatním členům PSP zastal, neboť jsou podle něj zneužíváni podnikateli jak levná pracovní síla. Co se týče novely, Opálka se vyslovil jednoznačně proti, neboť otrocká práce, která není zaplácena, byla již jednou v roce 2012 zrušena. Za normální považoval, aby občané za výkon veřejné služby dostávali plat. Pokud bude však schválena novela v tomto znění, dojde k tomu, že budou z trhu práce vytlačováni kmenoví zaměstnanci a pro zaměstnavatele bude mnohem výhodnější zaměstnávat občany v hmotné nouzi v rámci veřejné služby.

V rámci této rozpravy byl diskutován návrh na znovuzavedení veřejné služby. Institut veřejné služby byl prezentován jako nástroj inkluze pro nezaměstnané, neboť díky výkonu této služby si budou nezaměstnaní schopni uchovat pracovní návyky, mohou si finančně přilepšit, ale především dostanou možnost společnosti ukázat, že mají zájem pracovat. Institut veřejné služby měl potenciál působit inkluzivně na ty, kteří se chtěli do výkonu aktivně zapojit. Na druhou stranu působil negativně až represivně na ty jedince, kteří by se zapojit odmítli, neboť tyto osoby pak dostanou od společnosti nálepku deviantů, kteří odmítají pracovat a jen zneužívají štědrosti sociálního systému. Většina členů Sněmovny vnímala nezaměstnané jako osoby, které pracovat nechtějí a v některých případech se práci dokonce vyhýbají. Proto se vyslovila pro znovuzavedení veřejné služby, aby byli nezaměstnaní alespoň nějakým způsobem zapojeni do pracovního procesu a většinové pracující společnosti oplatili její solidaritní. Této skupině byl vlastní již zmíněný princip vyšší životní úrovně pracujících obyvatel, ale také princip zásluhovosti, to znamená, že jedinec si finanční pomoc od státu musí nějakým způsobem zasloužit, v tomto případě výkonem veřejné služby. Po názorově pestré rozpravě byl návrh tohoto zákona

schválen i ve 3. čtení, prošel opětovně Senátem, byl doporučen prezidentovi a premiérovi k podpisu a následně vešel 14. 11. 2016 v platnost²⁷.

3.5. Integrační diskurz a dlouhodobá nezaměstnanost na půdě Senátu

V rámci 17. schůze 18. 12. 2013 byl skupinou senátorů a senátorek napříč politickými stranami předložen senátní návrh zákona měnící zákon o pomoci v hmotné nouzi, který znovu zaváděl institut veřejné služby. Prezentace této novely se ujal Pavel Lebeda z ČSSD, ale jeho projev byl takřka totožný s vystoupením Jaroslava Zemana na půdě PSP, tudíž není potřeba znovu představovat hlavní myšlenky této novely. Jen pro připomenutí, hlavním cílem novely bylo obnovit institut veřejné služby s možností určité bonifikace osob v hmotné nouzi, které projeví zájem aktivně se na této službě podílet.

Proti tomuto návrhu zákona však ostře vystoupil Zdeněk Škromach z řad ČSSD, který spatřoval zásadní problém v tom, že za práci má být člověk ohodnocen mzdou, nikoli pouze nějakým poděkováním či vlídným slovem. Pokud chce stát lidem nabídnout práci, což považuje za správné, neboť práci považuje za hlavní zdroj obživy, tak to podle jeho slov neřeší veřejná služba, ale veřejně prospěšné práce. Veřejná služba pouze obchází institut veřejně prospěšných prací, neboť za veřejně prospěšné práce musí jedinec dostat zapláceno a zavedením veřejné služby se stát pouze snaží ušetřit finanční prostředky. Kritizoval také pravicové vlády za to, že občany nezaměstnané dva měsíce definují jako někoho, kdo se práci vyhýbá. Touto definicí dávají poctivým lidem, kteří pouze nemohou najít práci, negativní nálepky a v podstatě je šikanují. Není možné negativně nahlížet na občany, kteří chtějí pracovat, ale pracovní příležitosti zkrátka nejsou. Tvzení, že má každý možnost najít si práci, je pouze alibistickou rétorikou některých stran nebo jedinců, neboť skutečnost je taková, že v některých regionech dle Škromacha práce jednoduše není. Člověk, který je dva nebo tři měsíce nezaměstnaný by si měl

²⁷ Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2016). Stenoprotokol ze 49. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/049schuz/s049036.htm>, 7. 9. 2016).

aktivně hledat práci a ne chodit po brigádách, za což považuje Škromach právě veřejnou službu. Přiklonil se však k určité formě motivačních a dobrovolnických prací, ale až minimálně po půl až jednom roce, neboť po takové době se člověk stává skutečně dlouhodobě nezaměstnaným.

S názorem senátora Škromacha, že za práci náleží patřičná mzda, se ztotožnil i jeho stranický kolega Petr Vícha. Připomněl, že Ústavní soud institut veřejné služby zrušil, neboť služba byla vykonávána bezplatně, ale pokud občané za výkon služby v rozsahu 20 až 30 hodin měsíčně dostanou nějaké finanční ohodnocení v řádu stovek korun, souhlasil by s tím, aby novela zákona prošla.

Institut veřejné služby by naopak uvítal další člen ČSSD Jaroslav Sykáček. Znovuzavedení veřejné služby považoval za účelný nástroj k tomu, aby se občané vyvarovali negativních vlivů spojených s nezaměstnaností, čímž měl na mysli, že lidé nebudou ztrácet pracovní návyky. Toto považoval za velmi důležité, neboť člověk bez pracovních návyků nemůže získat solidní práci. Souhlasil i s ústřední myšlenkou novely, že jedinec má být za svou veřejně prospěšnou práci pro město bonifikován. Takový občan by měl být zvýhodněn vůči těm, kteří pracovat nechtějí. Na osoby, které se vyhýbají práci, měl senátor velmi negativní názor a touto novelou by bylo možné zamezit tomu, aby se skupina nepracujících občanů vysmívala těm, kteří řádně pracují. Určitá skupina, která se záměrně vyhýbá práci, dle jeho slov nebude chtít pracovat nikdy a bude se snažit přežít nějakými nekalými způsoby, čemuž je ale potřeba zamezit. Skupinu odmítající pracovat označil termínem nepřizpůsobivá, ale upozornil, že do této skupiny nepatří pouze Romové. Východiskem v této problematice nezaměstnaných a těch co pracovat nechtějí, je právě tato novela, která bude bonifikovat a zvýhodňovat lidi, kteří pracovat chtějí a ctí práci jako společenskou hodnotu. Obecně v problematice nepřizpůsobivých a zneužívání sociálních dávek by bylo dle Sykáčka ideálním stavem, kdyby se vytvořily pomyslné sociální nůžky, kde by měli navrch slušní a

pracovní lidé nad nepřizpůsobivými. Podle jeho slov je to ale v současnosti právě naopak, proto je potřeba přijmout tuto novelu.

O slovo se při projednávání novely znovu přihlásil jeden z předkladatelů Pavel Lebeda, který tentokrát přítomné upozornil a vzápětí varoval, že tato novela není jen o nezaměstnanosti, ale je to také záležitost sociálního smíru. Novelu je nutné přijmout, aby bylo možné sociální smír udržet i nadále a nevypukly znovu sociální nepokoje, jako tomu bylo v Duchcově, Ostravě nebo v Českých Budějovicích. Většinová společnost je totiž se stávajícím stavem věcí nespokojena. Pokud by opět nastaly sociální nepokoje, dle Lebedy by to bylo prezentováno opět tak, že problém vyvolali extrémisté a bude zase na chvíli klid. Skutečnost je však taková, že to není problém pouze nějakých extremistů, ale nespokojenost vychází i z řad běžných občanů, kteří volají po určité změně vedoucí k tomu, aby se pracující lidé měli lépe než ti, co se práci vyhýbají.

Lebeda v rámci svého projevu rozdělil občany na základě jejich vztahu k práci na tři skupiny. První skupinu tvoří většina občanů, která si myslí, že je normální pracovat a vydělávat si na své živobytí. Problematická je však druhá skupina občanů, která ví, že pracovat nemusí, ale i tak se jim dostanou prostředky na živobytí. Pak je zde ještě třetí skupina občanů, kteří o práci přijdou, pracovat nadále chtějí, ale nemají k tomu příležitost. Pro skupinu, která pracovat nechce, je tu přesto solidarita pracujících občanů v podobě dávek hmotné nouze financovaná z jejich daní. Lebeda zopakoval zásadu, která byla slyšet již několikrát na půdě Sněmovny i Senátu, a to, že ten kdo pracuje, se musí mít zákonitě lépe, než ten kdo nepracuje, nebo se dokonce práci vyhýbá. Pokud tato zásada není dodržována, vede to k sociálním nepokojům a napětí mezi pracujícími, kterým se životní úroveň nijak zásadně nezvyšuje a těmi, jež nepracují, ale zdroje příjmu mají od státu.

Mimo jiné má veřejná služba dle Lebedy i symbolickou funkci v tom smyslu, že konkrétní osoba ukáže, že má zájem pracovat a podílet se na tvoření určitých

hodnot. Osoby pobírající dávky v hmotné nouzi se takto navíc mohou vymezit z okruhu osob, které pracovat odmítají a svojí aktivitou ukázat, že mají zájem o práci a následně si najít i zaměstnání na plný pracovní úvazek. Dalším důvodem znovuzavedení veřejné služby je integrace jedinců nejenom na pracovní trh, ale také integrace do společnosti, neboť mohou navázat pracovní kontakty a když společnost uvidí jejich snahu zapojit se, zlepší se i vnímání veřejnosti vůči nim. Naopak pasivní jedinci stojící pouze s nataženou rukou jsou dle Lebedy zdrojem nespokojenosti ze strany pracující většinové společnosti.

S návrhem nesouhlasil Jiří Šesták, který kandidoval za koalici STAN a Hnutí Občané pro Budějovice. Souhlasil s většinovým názorem v Senátu, že ne každý ztratí práci svou vinou. Se zavedením veřejné služby už ale nesouhlasil, neboť existují specifická povolání, která vyžadují určité speciální schopnosti a odborné vzdělání. Když jedinec o takovou práci přijde, nějaký čas trvá, než opět najde uplatnění ve svém specifickém oboru. Veškerý čas by tak měl věnovat hledání nové pracovní pozice ve svém oboru a ne výkonu veřejné služby. Další závažné negativum novely viděl v tom, že z podtextu celé debaty v Senátu vyplývá, že problematika nezaměstnanosti a zneužívání sociálních dávek je spojována především s romskou komunitou a novela je tak namířena právě proti ní. Reagoval i na vystoupení Pavla Lebedy ohledně sociálních nepokojů v roce 2013. V té době, kdy v některých městech vypukly sociální nepokoje, panovala ve společnosti protiromská nálada a z toho důvodu byla dle Šestáka ze zaměstnání propuštěna celá řada poctivě pracujících Romů. Šesták tak varoval všechny přítomné před přijetím jakékoli novely, která by znovu mohla zvýšit sociální napětí a ještě více marginalizovat Romy na trhu práce i ve společnosti²⁸.

Senátoři odsouhlasili, aby návrh zákona projednal výbor pro zdravotní a sociální politiku a tudíž se nad tímto návrhem znovu diskutovalo na 19. schůzi

²⁸ Dokumenty Senátu (2013). Stenozáznam ze 17. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5200&D=18.12.2013#b14616>, 18. 12. 2013).

20. 3. 2013. Nikdo z odpůrců novely se však v rámci této debaty nepřihlásil o slovo, a tak měl Pavel Lebeda prostor pro shrnutí hlavních důvodů pro přijetí novely, v níž byly osoby v hmotné nouzi prezentovány ve velmi negativním světle. Jedním z hlavních důvodů bylo zachování sociálního smíru, neboť dle Lebedy, příjemci dávek v hmotné nouzi jsou pasivní, nejeví jakoukoli aktivitu najít si zaměstnaní a uplatnit se na trhu práce, přesto však dosahují příjmů, kterých často nedosáhnou poctivě pracující rodiny za minimální mzdu. To logicky mezi pracujícími společnostmi vyvolává značnou míru nespokojenosti a celá situace by mohla eskalovat v sociální nepokoje. Dalším problémem je, že příjemci dávek v hmotné nouzi mají často problémy s občanským soužitím nebo s kriminalitou a někdy se dokonce dokáží vysmívat lidem chodícím do práce, což společnost vnímá pochopitelně taktéž negativně. Pro zachování sociálního smíru je tedy dle předkladatelů novely potřeba, aby nezaměstnaní vykazovali alespoň nějakou snahu pracovat, v tomto případě účastí na veřejné službě, což jim navíc pomůže, aby je veřejnost nevnímala tak negativně a neodsouvala je na okraj společnosti.

Další důvod pro přijetí novely spatřovali předkladatelé v tom, že každý občan ČR potřebuje pro svůj život určité statky a hodnoty, jako je zdravotní péče, infrastruktura, školství, potraviny a voda, nebo elektřina. Tyto hodnoty musí občané vytvořit, a jestliže je někdo vytvořit odmítá, tak je za něj musí zajistit někdo jiný, který je musí tedy zaručit pro sebe a pak i pro člověka, který pracovat nechce. Většinová společnost si to uvědomuje, práci považuje za normální činnost, kterou vytváří prostředky pro sebe a svou rodinu. Je tedy nutné, aby si to uvědomovali i příjemci dávek v hmotné nouzi a přispívali do společnosti a chodu státu alespoň nějakou měrou. Tu možnost jim zajistí institut veřejné služby, kde mohou minimálně 5 hodin týdně pracovat a opatřit si prostředky také jinak, než svou pasivitou.

Dalším, často opakovaným důvodem přijetí novely napříč Senátem bylo, že je zapotřebí, aby si dočasně ale především dlouhodobě nezaměstnaní vypěstovali

pracovní návyky a dovednosti, a tak byli případně připraveni na vstup do pracovního poměru na plný úvazek. Veřejná služba by tak měla zamezit tomu, aby jedinci pobírající dávky v hmotné nouzi jen pasivně pobírali dávky a ztráceli veškeré pracovní návyky, sociální kontakty a byli definitivně odsunuti mimo majoritní společnost a stali se v budoucnu nezaměstnatelnými.

Na půdě Senátu se debata ohledně znovuzavedení veřejné služby nesla v negativním duchu vůči této novele. Zejména senátoři z řad ČSSD byli toho názoru, že nezaměstnané osoby vykonávající veřejnou službu by za odvedenou práci měly obdržet patřičnou mzdu, nikoli pouze poděkování či symbolickou částku. V rámci této rozpravy byl představen také názor, že výkon zaměstnání je považován i za věc sociálního smíru. Většinová společnost požaduje po nezaměstnaných, aby vykazovali alespoň nějakou snahu vytvářet společné statky a hodnoty, což jim umožní výkon veřejné služby. Přes odmítavý postoj některých senátorů byl v následném hlasování návrh jednoznačně přijat. Z 62 přítomných senátorek a senátorů se pro vyslovilo 53 přítomných a pouze 1 byl proti²⁹.

4. Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zabýval problematikou marginálních skupin v české společnosti z pohledu českých parlamentních stran v rozmezí let 2013 až 2016. Cílem práce bylo zjistit, jak na marginální skupiny nahlíží a jaké řešení dané problematiky nabízejí české parlamentní strany, respektive jejich představitelé na půdě Parlamentu České republiky vzhledem ke své stranické příslušnosti. Při zkoumání tohoto dominantního politického diskurzu jsem se snažil také zjistit, jestli je možné na základě obsahové analýzy stenoprotokolů a stenoáznamů Parlamentu České republiky pozorovat konkrétní názorové vzorce společné určité

²⁹ Dokumenty Senátu (2014). Stenoáznam z 19. schůze Senátu <http://senat.cz/xqw/xervlet/psssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5246&D=20.03.2014#b14792>, 20. 3. 2014).

skupině, jak na půdě Poslanecké sněmovny, tak i Senátu. K vytyčenému cíli jsem se pokusil dojít pomocí analýzy vystoupení a projevů jednotlivých členů Parlamentu České republiky. Vzhledem k rozdělení marginálních skupin na základě příčiny jejich marginalizace v teoretické části, byla i analytická část rozdělena na dva základní tematické diskurzy.

Prvním diskurzem, ve kterém byla zkoumána problematika marginálních skupin, byl redistributivní diskurz. V rámci tohoto diskurzu proběhly rozpravy nad třemi různými návrhy zákona, které se však snažily řešit jeden a ten samý problém, a to zneužívání doplatku na bydlení ze systému pomoci v hmotné nouzi. Pro tento diskurz je i přes občasný princip názorové fluktuace na půdě Poslanecké sněmovny charakteristické, že došlo k rozdělení poslankyň a poslanců bez ohledu na jejich stranickou příslušnost na dvě základní názorové skupiny co se týče pohledu na marginální skupiny. První skupinu tvoří poslankyně a poslanci, kteří vnímali a popisovali marginální skupiny, tedy v tomto případě osoby v hmotné nouzi jako oběti lichvářů a nekalých praktik nepoctivých poskytovatelů bydlení. Jednoznačně se postavili na stranu těchto jedinců, jenž žijí často ve vyloučených lokalitách a nachází se v těžké životní situaci. Tito lidé často musí žít s negativní nálepkou, že zneužívají sociální systém nebo se vyhýbají práci, přičemž v oblasti doplatku na bydlení je to přesně naopak, nepoctiví podnikatelé zneužívají osoby v hmotné nouzi k osobnímu zisku a doslov a parazitují na lidské chudobě a sociálním vyloučení. Tyto osoby byly nejčastěji označovány jako dlouhodobí klienti sociálního systému nebo nešťastní lidé. Skupina poslankyň a poslanců, jež se postavila na stranu marginálních skupin požadovala, aby se zlepšily životní podmínky těchto osob a zvýšily se hygienické standardy jejich bydlení, například aby v jedné místnosti či bytě nebydlelo více lidí, než pro kolik je ten konkrétní obytný prostor kolaudován. Svou rétorikou se do této skupiny zařadila například Jitka Chalánková z TOP 09, ministryně práce a sociálních věcí Michaela Marksová, nebo David Kádera z hnutí Úsvit a jeho stranická kolegyně Jana Hnyková. Skupina čítající tyto poslankyně a poslance se však pouze omezila na popis životní situace marginálních

jedinců, a tak nenabídla žádné konkrétní inkluzivní řešení, jak zlepšit životní situaci těchto osob na okraji společnosti a jak je následně integrovat zpět do společnosti. Početně větší skupinu poslankyň a poslanců představuje skupina, která vnímá jedince na okraji společnosti negativně jako přítěž pro společnost i státní rozpočet. Vzhledem ke svému negativnímu postoji vůči těmto osobám bylo zneužívání příspěvků a doplatků na bydlení prezentováno jako zneužívání sociálního systému, nikoli jako u předchozí skupiny zneužívání lidí v nepříznivé životní situaci. Osoby v hmotné nouzi byly naopak označeny některými členy této skupiny jako nepřizpůsobiví občané, kteří vytvářejí ghetta a sociálně vyloučené lokality, které obklopuje špína, hluk a kriminalita. Problematika ubytoven a obydlí v špatném technickém a hygienickém stavu, kde jsou koncentrováni sociálně nepřizpůsobiví, byla i několikrát spojována s romskou komunitou, která tyto objekty devastuje a svým chováním obtěžuje normální slušné lidi. Z negativního postoje a často ostré rétoriky vůči sociálně slabým občanům vycházela i navrhovaná řešení dané problematiky, která byla represivní a měla tendenci situaci těchto osob ještě zhoršit. S netradičním řešením sociálně vyloučených lokalit se prezentoval například Jaroslav Faltýnek z hnutí ANO 2011, který navrhoval likvidaci problémových lokalit a jejich obyvatele přesídlit a rozmístit po městě a blízkém okolí. Z finančního hlediska navrhoval úsporné řešení Zbyněk Stanjura z ODS, který chtěl stanovit osobám v hmotné nouzi pobírajícím doplatek na bydlení limitní tarif tisíc korun na měsíc za lůžko. Zamezit vzniku ghett a sociálně vyloučených lokalit se snažil i další Stanjurův návrh, aby bylo uzákoněno, že na konkrétní ubytovně bude moci být vyplácen doplatek na bydlení jen se souhlasem obce, čímž v podstatě obec rozhodne, jestli na jejím území taková ubytovna vznikne či nikoli. S tímto návrhem se ztotožnili i poslanci Ludvík Hovorka nebo Ivan Gabal z KDU-ČSL a Bronislav Schwarz zvolený za hnutí ANO 2011. V rámci této skupiny, jež zastávala negativní postoj vůči sociálně slabým občanům, se vyskytla ještě jedna podskupina poslankyň a poslanců, která tyto osoby dělila ještě na sociálně potřebné, kterým má stát pomoci a na ty, kteří pouze zneužívají sociální systém. Za reprezentanty

této podskupiny lze na základě jejich rétoriky označit Martu Semelovou z KSČM, Jana Birkeho z ČSSD nebo Tomia Okamuru z hnutí Úsvit.

Na půdě Senátu byla situace odlišná. Drtivá většina senátorů především z řad ČSSD se postavila na stranu sociálně slabých občanů a za viníka, tedy toho, kdo zneužívá sociální systém, označovala vlastníky ubytoven. Nabízena byla různá konstruktivní řešení, jak by se mohla zlepšit jak situace ohledně bydlení u marginálních jedinců, tak celkově jejich životní úroveň. Například Petr Vícha požadoval, aby stát těmto osobám pomohl najít uplatnění na trhu práce, aby si na bydlení mohli vydělat sami a nebyli tak odkázáni pouze na sociální systém a vyhnuli se tak i riziku, že budou bydlet na přelidněných a předražených ubytovnách. Jeho stranický kolega Radko Martínek naopak viděl zlepšení situace sociálně slabých občanů ve vybudování systému bytové politiky a navýšení personální kapacity terénní sociální služby. Jejich stranická kolegyně Alena Gajdůšková požadovala pro osoby odsunuté na okraj společnosti komplexnější řešení. Mimo sociální bydlení chtěla těmto osobám zajistit i zaměstnání a vzdělání, aby opět získali vazby na většinovou společnost a mohli se do ní následně i integrovat. Z řad senátorů a senátorek vyčnívala svým negativním názorem na sociálně slabé občany pouze Dagmar Terelměšová také z ČSSD, které je jako většinová skupina v Poslanecké sněmovně označovala jako nepřizpůsobivé a problémové občany, kteří zanedbávají u svých dětí školní docházku.

Druhým diskurzem byl integrační diskurs. V rámci toho diskurzu byla diskutována členy Parlamentu problematika nezaměstnaných osob jakožto další marginální skupiny v české společnosti. Tento diskurs je možné na základě rozprav členů Parlamentu rozdělit na dvě dílčí části. První část, kde byla nezaměstnanost jednotlivými poslankyněmi a poslanci diskutována jako sociální problém, tvoří rozpravy nad Zprávou vlády o možnostech a postupech řešení kritického stavu nezaměstnanosti a Zprávou vlády o vývoji kritického stavu nezaměstnanosti. Téměř všichni členové Sněmovny, kteří se v této části zapojili do rozpravy, nahlíželi

na marginální jedince, tedy osoby především dlouhodobě nezaměstnané, neutrálně. Nikterak nevyjadřovali své osobní postoje k občanům bez zaměstnání, jež jsou z tohoto důvodu odsouváni na okraj společnosti, pouze se soustředili na to, aby nabídli nějaké obecné řešení nezaměstnanosti. Převážně se jednalo o inkluzivní řešení, které mělo pomoci jedincům najít uplatnění na trhu práce, nebo určitý návrh, jak vytvořit více pracovních míst. O zvýšení uplatnitelnosti jedinců na trhu práce se chtěli zasadit reformou školství a zefektivnění rekvalifikačních kurzů například Antonín Šedá z ČSSD nebo Ivo Pilný z hnutí ANO 2011. Jako jeden z mála se problematikou hlouběji zabýval Miroslav Opálka z KSČM, který viděl jako jednu příčin marginalizace v tom, že pracující lidé nemají dostatečné příjmy, a tak i přesto musí žádat o sociální dávky, což na ně může vrhat negativní stín. Pro postupné navyšování mzdy se vyslovil i Bohuslav Sobotka, který zároveň požadoval, aby byl naplněn princip vyšší životní úrovně pracujících občanů. Minimální mzda 8,5 tisíce korun hrubého totiž není dostatečnou motivací pro nezaměstnané, neboť pouhým pobíráním sociálních dávek si jedinec může zajistit vyšší životní úroveň, než kdyby pracoval. Druhou část integračního diskursu vyplnila debata členů Parlamentu ve věci znovuzavedení veřejné služby. Převážnou většinou poslankyň a poslanců, kteří se do rozpravy zapojili, byli marginální jedinci, tedy osoby dlouhodobě nezaměstnané, pojmány negativně, jako někdo, kdo nechce pracovat nebo se dokonce záměrně práci vyhýbá. Přesto, že byl návrh na znovuzavedení veřejné služby prezentován jako nástroj k tomu, aby dlouhodobě nezaměstnaní neztratili pracovní návyky a navíc si výkonem této služby mohli po finanční stránce přilepšit, sklouzla tato rozprava ke kritice dlouhodobě nezaměstnaných osob. Společným názorem většiny poslankyň a poslanců bez ohledu na jejich stranickou příslušnost bylo, že většina nezaměstnaných se spoléhá pouze na příjem ze sociálních dávek, aniž by vyvinuli jakoukoli snahu či aktivitu najít si placené zaměstnání. Shodli se na tom, že v české společnosti nejsou naplňovány dva zásadní principy, princip zásluhovosti a princip vyšší životní úrovně pracujících občanů. Z toho důvodu poslanci prosazovali jako řešení znovuzavedení veřejné služby, aby osoby závislé na

sociálních dávkách byly nuceny nějakým způsobem zapojit se do pracovního procesu a být také přínosem pro společnost. Do této skupiny, která připustila, že je chyba i na straně systému, neboť je nastaven tak, že s ohledem na výši minimální mzdy je výhodnější pobírání sociálních dávek, lze zařadit poslankyně Jana Adamovou z TOP 09, Janu Pastuchovou z hnutí ANO 2011, Hanu Aulickou Jírovcovou z KSČM, poslance Miloše Vystrčila, Zbyňka Stanjuru a senátora Jaroslava Zemana z ODS. Nejrepresivnějším řešením se prezentovala Jana Pastuchová, která vzhledem k zneužívání příspěvku na živobytí navrhovala, aby 65% dávky bylo vypláceno formou stravenek a poukázek uplatnitelných jen na určené zboží. Z řad těchto vůči nezaměstnaným jedincům negativně naladěných zákonodárců vyčníval pouze Miroslav Opálka z KSČM, který byl proti zavedení veřejné služby, neboť za její výkon by nenáležel zřejmě řádný plat.

Z analýzy rozprav půdě Senátu je patrné, že většina senátorek a senatorů nejevila zájem se touto problematikou zabývat. Prostor tak měli senátoři, kteří se oproti situaci ve Sněmovně zastali marginalizovaných a dlouhodobě nezaměstnaných členů společnosti. Mezi ně se zařadil Zdeněk Škromach z ČSSD, který odmítal, aby i dlouhodobě nezaměstnaní jedinci byli označováni jako někdo, kdo se vyhýbá práci, neboť v některých regionech je zkrátka nedostatek pracovních pozic. Se svým stranickým kolegou Petrem Víchou se shodnul na tom, že práce má být ohodnocena adekvátní mzdou, tudíž byli proti zavedení veřejné služby. Do jisté míry se na stranu marginálních osob postavil i jeden z předkladatelů návrhu zavedení veřejné služby Lebeda, také z ČSSD. Lebeda chtěl, aby měla pro marginalizované jedince veřejná služba mimo jiné i symbolickou funkci, ve smyslu, že jim dá možnost, aby společnosti dali najevo, že mají zájem pracovat a podílet se na vytváření společenských hodnot.

Na základě analýzy jednotlivých diskurzů, je možné konstatovat, že většinou členů parlamentu byly marginální skupiny odsunuté na okraj společnosti vnímány negativně jako osoby, které vytvářejí ghetta a sociálně vyloučené lokality, které tím

obtěžují své okolí a jako osoby vyhýbající se práci a zneužívající sociální systém. Na základě této rétoriky také převažovala represivní řešení vůči těmto skupinám. Menšinu tvořila skupina zákonodárců, která tyto jedince vnímala neutrálně bez hodnotového zabarvení nebo jako oběti nekalých praktik pronajímatelů bydlení a volila spíše inkluzivní opatření, aby se tito jedinci mohli opět integrovat do majoritní společnosti. V rámci analýzy tohoto dominantního diskurzu lze pozorovat tři hlavní principy, které ve zkoumaném období do značné míry ovlivňovaly a rámovaly debatu ohledně marginálních skupin v české společnosti. Byly to principy zásluhovosti, vyšší životní úrovně pracujících obyvatel a názorové fluktuace.

5. Seznam použitých zdrojů

5.1. Seznam zdrojů a literatury

Barša, Pavel (1999). Politická teorie multikulturalismu (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury).

Baumann, Gerd (1999). The Multicultural Riddle. Rethinking National, Ethnic, and Religious Identities (New York: Routledge).

Clasen, Jochen (2004). Defining comparative social policy. In: Kennett, Patricia, ed. (2004). A handbook of social policy (Northampton: Edward Elgar), s. 91–103.

ČTK (2017). Veřejná služba se vrací. Marksová láká nezaměstnané na přivýdělek 605 korun měsíčně. 1. 2. 2017 (<http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/2027299-verejna-sluzba-se-vraci-marksova-laka-nezamestnane-na-privydelek-605-korun-mesicne>, 10. 3. 2017).

De Schutter, Helder (2005). Nations, boundaries and justice: on Will Kymlicka's theory of multiculturalism. *Journal of ethnic perspectives*. Vol. 12, Iss. 1, p. 17–40.

Dudová, Radka – Vohlídalová, Marta (2008). Nová rizika pracovního trhu: flexibilita a marginalizace. In: Dudová, Radka, ed. (2008). Nové šance a rizika: Flexibilita práce, marginalizace a soukromý život u vybraných povolání a sociálních skupin (Praha: Sociologický ústav AV ČR), s. 15–33.

Fiala, Petr – Mareš, Miroslav (2009). Teorie politických stran (Brno: Barrister & Principal).

Choudhry, Sujit (2002). National minorities and ethnic immigrants: Liberalism's political sociology. *Journal of Political Philosophy*. Vol. 10, Iss. 1, p. 54–78.

Jabareena, Yousef – Vilkomersonb, Rebecca (2014). Public policy in divided societies: the role of policy institutes in advancing marginalized groups. *The European Journal of Social Sciences*. Vol. 27, Iss. 1, p. 46–66.

Kaczor, Pavel (2015). Sociální politika a sociální systém ČR (Praha: Oeconomica).

Keller, Jan (2005). Soumrak sociálního státu (Praha: Sociologické nakladatelství).

Kovats, Martin (2004). Politika romské identity: mezi nacionalismem a chudobou. In: Jakoubek, Marek – Hirt, Tomáš, eds. (2004). Romové: kulturologické eutdy (Plzeň: Aleš Čeněk), s. 92–102.

Langhamrová, Jitka – Fiala, Tomáš (2008). Současná charakteristika romské populace a projekce jejího vývoje do roku 2050. In: Jakoubek, Marek - Budilová, Lenka, eds. (2008). Romové a Cikání – neznámi i známí (Voznice: LEDA spol.), s. 94–125.

Mareš, Petr – Sirovátka, Tomáš (2008). Sociální vyloučení (exkluze) a sociální začleňování (inkluzie) – koncepty, diskurz, agenda. *Sociologický časopis*. Vol. 44, Iss. 2, p. 271–294.

Mareš, Petr (2002). Nezaměstnanost jako sociální problém (Praha: Sociologické nakladatelství).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2008). Jaké jsou flexibilní formy zaměstnávání? (<http://www.mpsv.cz/cs/5793>, 14. 12. 2016).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2014). Strategie sociálních začleňování 2014 - 2020 (http://www.mpsv.cz/files/clanky/17082/strategie_soc_zaclenovani_2014-20.pdf, 12. 12. 2016).

Ministerstvo práce a sociálních věcí (2015). Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/21190/Prezentace_Analyza_SVL_27_5_2015.pdf, 7. 1. 2017).

Požizková, Hana (2010). Marginalizace migrantů ze třetích zemí na trhu práce. In: Winkler, Jiří – Klimplová, Lenka, eds. (2010). Nová sociální rizika na trhu práce a potřeby reformy české veřejné politiky (Brno: Masarykova univerzita v Brně), s. 85–104.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky (2017). Poslanecké kluby (<http://www.psp.cz/sqw/organy2.sqw?k=1>, 11. 2. 2017).

Preissová Krejčí, Andrea (2013). Multikulturní koncept ve vzdělávání a výchově v České republice. In: Preissová Krejčí, Andrea – Juaréz Toledo, Rafael a kol. (2013). Sociální exkluze v multikulturních společnostech: komparace současné situace v České republice a v Mexiku (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci), s. 11–46.

Prokešová, Miriam (2010). Romové, otázky a hledání odpovědí (Ostrava: Repronis).

Ramadan, Ivan (2008). Multikulturní politika České republiky ve vztahu k „romské komunitě“. In: Jakoubek, Marek – Budilová, Lenka, eds. (2008). Romové a Cikáni – neznámi i známí (Voznice: LEDA spol.), s. 94–125.

Samková, Klára (2011). Romská otázka - Psychologické příčiny sociálního vyloučení (Praha: Blinkr).

Sekyt, Viktor (2001). Romové. In: Šišková, Tatjana, ed. (2001). Menšiny a migranti v České republice: my a oni v multikulturní společnosti 21. století (Praha: Portál).

Schuringa, Leida (2007). Komunitní práce a inkluze Romů (Ostrava: Radovan Goj).

Sirovátka, Tomáš – Mareš, Petr (2006). Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí. *Sociologický časopis*. Vol. 42, Iss. 4, p. 627–655.

Sirovátka, Tomáš – Šimíková, Ivana (2013). Politika zaměstnanosti a další opatření na trhu práce v dlouhodobé perspektivě a v průběhu krize (Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí).

Sirovátka, Tomáš (1995). Politika pracovního trhu (Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity v Brně).

Sirovátka, Tomáš (2009). Dualizace na trhu práce a strategie “outsiderů”. In: Sirovátka, Tomáš – Winkler, Jiří - Žižlavský, Martin, eds. (2009). Nejistoty na trhu práce (Brno: Nakladatelství ALBERT), s. 9–33.

Šotola, Jaroslav (2013). Romové v pasti „sociálního vyloučení“. In: Preissová Krejčí, Andrea – Juaréz Toledo, Rafael a kol. (2013). Sociální exkluze v multikulturních společnostech: komparace současné situace v České republice a v Mexiku (Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci), s. 61–77.

Stýskalíková, Věra (2004). Modely přístupu k národnostním menšinám a imigrantům a jejich projevy v české politice. In: Mareš, Miroslav – Kopeček, Lubomír – Pečínka, Pavel – Stýskalíková, Věra (2004). Etnické menšiny a česká politika (Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury), s. 9–34.

Švec, Jakub ed. (2008). Příručka pro sociální integraci (Praha: Úřad vlády ČR).

Úřad Vlády České republiky (2016). Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2015 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>, 2. 1. 2017).

van Waarden, Betto (2014). Amartya Sen’s identity pluralism applied to Will Kymlicka’s liberal multiculturalism. *International Journal on Minority & Group Rights*. Vol. 21, Iss. 4, p. 527–546.

Veselý, Arnošt (2006). Teorie mnohačetných forem kapitálu (Praha: FSV UK).

Vláda České republiky (2005). Koncepce romské integrace 2005 (<https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/koncepce-romske-integrace-2005-8150/>, 25. 1. 2017).

Žižková, Jana (2015). Sociální politika, její podstata a charakteristika. In: Krebs, Vojtěch a kol. (2015). Sociální politika (Praha: Wolters Kluwer), s. 17–48.

Žižková, Jana (2015). Typy (modely) sociální politiky, její funkce a nástroje. In: Krebs, Vojtěch a kol. (2015). Sociální politika (Praha: Wolters Kluwer), s. 49–64.

5.2. Seznam stenoprotokolů a stenoáznamů

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z
6. schůze PSP
(<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/bqbs/b15602401.htm>, 12.
2. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z
10. schůze PSP
(<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/010schuz/bqbs/b06104701.htm>, 11.
6. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze
12. schůze PSP
(<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/012schuz/bqbs/b13901701.htm>., 14.
7. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze
17. schůze PSP
(<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/017schuz/bqbs/b05101402.htm>, 17.
9. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol ze 17. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/017schuz/bqbs/b25412801.htm>, 24. 9. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 6. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/006schuz/bqbs/b18007801.htm>. 12. 2. 2014)

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 8. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/008schuz/bqbs/b09208701.htm>, 7. 5. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2014). Stenoprotokol z 23. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/023schuz/bqbs/b16904801.htm>, 9. 12. 2014).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2016). Stenoprotokol ze 44. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/044schuz/bqbs/b28803101.htm>, 22. 4. 2016).

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna (2016). Stenoprotokol ze 49. schůze PSP (<https://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/049schuz/s049036.htm>, 7. 9. 2016).

Dokumenty Senátu (2013). Stenozáznam ze 17. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5200&D=18.12.2013#b14615>, 18. 12. 2013).

Dokumenty Senátu (2013). Stenozáznam ze 17. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5200&D=18.12.2013#b14616>, 18. 12. 2013).

Dokumenty Senátu (2014). Stenozáznam z 19. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5246&D=20.03.2014#b14792>, 20. 3. 2014).

Dokumenty Senátu (2014). Stenozáznam z 19. schůze Senátu (<http://senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/hlasovani?action=steno&O=9&IS=5246&D=20.03.2014#b14791>, 20. 3. 2014).

6. Resumé

My thesis topic was the marginal groups from the perspective of Czech parliamentary parties in the years 2013-2016. In this period, I watched how the problems of marginal groups are discussed and solved in the Parliament. The aim of my thesis was to find out how Czech parliamentary parties, especially their representatives in the Chamber of Deputies and the Senate, look upon the marginal groups and how they deal with this specific problem. The work is divided into theoretical and practical part. In the theoretical part I defined what the marginal group in the Czech society is, for example underprivileged citizens because of long-term unemployment and Roma on the basis of their ethnic and cultural differences. I dealt with the reasons of the process of marginalization, why these individuals are subject to a process of marginalization and are thus marginalized. The theoretical part is also supplemented by the section devoted to social policy, which has a major opportunity to integrate marginalized groups into society. The practical part is divided into two thematic discourses, redistributive and integration. Within each discourse I researched and analysed the original stenographic reports of the Chamber of Deputies and the Senate, where the duration of individual meetings is recorded. I went through all Individual stenographic protocols between the years 2013 and 2016 and systematically searched for every debate on two particular discourses and issues closely related. Then I analysed the various speeches of Members and systematically processed, so that the segmented speeches came to a coherent text, which would have the desired predictive value of how marginal groups were treated and what were the solutions of solving these issues. In conclusion, I reviewed and described the results of the work. Most members of parliament perceive negatively marginal groups such as people who create ghettos and socially excluded localities, thereby annoy their surroundings and as people avoiding work and misusing social system. On the basis of this rhetoric there also prevailed repressive solutions to these groups. A minority saw these individuals as neutral or as victims of housing

providers unfair practices and chose more inclusive measure to these individuals to reintegrate them into mainstream society.